Вступ до МАРКА

Іван Марк, автор цього Євангелія, був двоюрідним братом Варнави (Колосян 4:10) і сином Марії (Дії 12:12). Він брав участь у першій місіонерській подорожі апостола Павла, але залишив його, чим заслужив його немилість. Отже, під час наступної подорожі він супроводжував Варнаву в його євангелізаційному служінні, а Павло взяв із собою Силу (Дії 15:36–40). Однак згодом Марк знову здобув прихильність Павла (Колосян 4:10; Филимона 24).

Зміст

1 – 10 Щоденне служіння Слуги

11 – 16 Найвища жертва Слуги

Головна тема

Звертаючись до римської авдиторії (зверніть увагу на докладні пояснення єврейських звичаїв), Марк представляє Ісуса як Слугу, який діє на благо інших. Наголос робиться на служінні Ісуса, підкреслюючи більше те, що Ісус робив, ніж те, що Він сказав (слово «негайно» зустрічається більше ніж 40 разів) і зосереджуючись на Його вищій жертві заради інших (третина книги присвячена останньому тижню земного життя Христа, що веде до Його смерті та воскресіння). Ключовим віршем, який ділить книгу на дві частини і визначає її тему, є 10:45: «Адже й Син Людський не прийшов, щоб служили Йому, але щоби послужити і душу Свою віддати як викуп за багатьох!»

Спеціальний розділ

НЕПРОСТИМИЙ ГРІХ 5

КІНЦЕВІ ПРИМІТКИ 27

МАРКА

1:2 aВ NU-тексті – *в Ісаї пророка*.
bМалахії 3:1
1:3 aІсаї 40:3
[1:11] *Дивіться коментарі до Луки 3:22*

[1:12] Після Свого хрещення Ісус «відразу» був поведений Духом у пустелю, де Його спокушав диявол. Проте, деякі скептики вбачають протиріччя у цій послідовності подій. Вони заявляють, що Іван у своєму Євангелії розповідає про відвідання Ісусом весілля в Кані Галилейській лише через три дні після Його хрещення (Івана 1:19 – 2:1), тоді як Марк зазначає, що Ісус вирушив у пустелю на 40 днів «відразу» після хрещення. Чи це справжнє хронологічне протиріччя?

Як і в багатьох інших випадках, коли скептики заявляють про неузгодження між собою двох або кількох текстів Писання, це є черговим прикладом неправильного розуміння ними певних текстів. Насправді, в Івана 1 не сказано, що Ісус був на весіллі через три дні після Свого хрещення. Зверніть увагу на те, що фактично написано у першому розділі Євангелія від Івана.

Вірші 19–25 містять свідчення Івана Хрестителя про те, хто він є. («І це свідчення Івана, коли юдеї з Єрусалима послали до нього священиків і левітів, щоб вони запитали його: Хто ти?», вірш 19). У віршах 26–27 Іван пояснює священикам і левітам, що є Той, Хто більший за нього, – Ісус. «Наступного дня він бачить Ісуса, Який іде до нього, і каже: Ось Агнець Божий, що *на Себе* бере гріх світу!» (вірш 29). А потім Іван пояснює, що цей Той, про Кого він говорив їм минулого дня (вірш 30).

У вірші 31 Іван Хреститель пояснює своїм слухачам, як Ісус «з'явився Ізраїлеві» під час Його хрещення. А в наступних трьох віршах Іван свідчить про те хрещення так: «**Бачив** я, що Дух сходив, мов голуб, із неба, і **залишився** на Ньому. Я не знав Його, але Той, Хто послав мене хрестити водою, сказав мені: Над Ким побачиш Духа, Який сходить і перебуває над Ним, – Він Той, Хто хрестить Духом Святим. І я побачив, і засвідчив, що Він – Божий Син» (вірші 32–34).

Вірші 35–37 вказують на те, що наступного дня після того, як Іван відкрив людям ці факти, він знову побачив Ісуса, і того ж дня двоє його учнів почали слідувати за Ісусом. Наступного дня Пилип і Натанаїл послідували за Господом. Потім, «третього дня» після **свідчення** Івана про хрещення Ісуса і зішестя на Нього Духа, Ісус і Його учні, як сказано, були на весіллі в Кані Галилейській (Івана 2:1 і далі).

Ніде в Івана 1 не сказано, що Ісус і Його учні були в Галилеї на весіллі через три дні після Його хрещення. Євангеліє від Івана навіть не містить фактичного опису хрещення Ісуса. Апостол Іван записує лише те, що Іван Хреститель засвідчив про хрещення Ісуса, яке відбулося деякий час тому (але нам не сказано точно, коли). Поки Іван Хреститель та інші дивилися на Ісуса, він розповідав їм про (минулу) подію хрещення Ісуса та її значення.

[1:21, 29] Деякі критики насправді думають, що мають доказ законного протиріччя в Біблії, вказуючи на те, що різні уривки в ній іноді говорять про одну й ту ж особу, яка походить з двох (або кількох) різних місць. Наприклад, в цих двох віршах сказано, що Симон (Петро) і його брат Андрій жили в **Капернаумі** (або поблизу нього), а апостол Іван записав, що «містом Андрія і Петра» була **Витсаїда** (1:44). Чи суперечать ці два тексти один одному? Ні. Петро і Андрій жили в Капернаумі на початку служіння Ісуса, але їх знали як таких, що походили

з Витсаїди, де вони, ймовірно, вперше навчились ремесла, одружились і здобули собі ім'я. Автори просто посилаються на **два різні періоди** в житті Петра та Андрія.

Схожа «суперечливість» стосується і «рідного місто» Ісуса. Деякі дивуються, чому в Біблії Господа названо «Ісусом Назарянином» (Івана 18:5, 7), коли Він насправді народився у Вифлеємі (Матвія 2:1). Справа в тому, що Ісус дійсно народився у Вифлеємі, але виріс у Назареті (Матвія 2:23; пор. Дії 22:8). Спитайте студента першого курсу коледжу, який виріс у родині військових, звідки він, і ви, ймовірно, почуєте від нього назви п'яти або шести різних штатів (а можливо, навіть кількох країн!)

Пам'ятайте, що для існування справжнього протиріччя **одна й та сама особа, місце або річ** повинні розглядатися **одночасно** і в **одному і тому ж сенсі**. Інакше неможливо знати напевно, що якісь дві речі суперечать одна одній.

1:14 aNU-текст опускає *Царства*.

[1:16–20] *Дивіться коментарі до Луки 5:1–11.*

[2:5–12] Ісус був безсумнівно Майстром логіки. Він демонстрував неперевершені логічні здібності в кожному випадку. Зауважте, що цього разу книжники подумки звинувачували Ісуса в богохульстві, оскільки Він стверджував, що прощає людині її гріхи – те, що міг робити лише Бог. Запитуючи їх: «Що легше…?», Ісус закликав їх до правильного міркування і аналізу того, що відбувається. Якщо Ісус мав силу змусити паралізованого встати і ходити, миттєво зціливши його від недуги, то Він або мав божественну підтримку, або Сам був Богом. Будь-хто може сказати: «Прощаються твої гріхи». Саме це Ісус і мав на увазі, коли сказав «легше». Коли одна людина каже іншій, що її гріхи прощаються, це ще не робить це дійсністю. Як же тоді можна визначити, чи дійсно комусь **прощені** його гріхи, тобто що **Бог** простив його? Той, хто робить таку заяву, або повинен бути втіленим Богом, або повинен мати Богом дану владу для свого вчинку, і ця влада повинна бути підтверджена.

Мета чудес у всій Біблії полягала саме в підтвердженні влади й авторитету Божих промовців. Щоб підтвердити, що його слова і заяви були від Бога, промовець творив чудо (Євреїв 2:3–4). Коли спостерігач на власні очі бачив справжнє чудо, він міг знати, що промовець був справжнім представником Бога. Отже, Ісус спонукав книжників визнати той факт, що якщо Він міг просто наказати паралізованому встати і ходити, то Він мав божественні повноваження і повне право також прощати цій людині її гріхи. Слідкуйте за логікою:

1. Якщо Ісус може творити чудеса, то Його твердження про те, що Він є Сином Божим, Який може прощати гріхи, правдиві.

2. Ісус може творити чудеса. (Він зцілив паралізованого у цьому випадку).

3. Отже, Ісус є Сином Божим, Який може прощати гріхи.

Після такого надзвичайно логічного розгляду ситуації, Ісусу залишалося лише здійснити чудо, тим самим підтвердивши Свою владу прощати гріхи паралізованого чоловіка. Тож, Ісус зцілив його, перед цим логічно підсумувавши: «Але щоб ви знали, що Син Людський має владу прощати гріхи на землі…» (вірш 10). Логіка Ісуса була бездоганною, потужною і абсолютно послідовною для Божества.

[2:25–26] Критики стверджують, що Ісус припустився помилки у Своїй відповіді фарисеям. Начебто, Христос помилково назвав первосвящеником Абіятара, коли мав сказати Ахімелека (1 Самуїла 21:1), і Він згадав супутників Давида, коли, як вважається, той був сам. Чи виправдані ці звинувачення?

Справді, у 1 Самуїла 21:1 йдеться про те, що Давид прийшов «до священика Ахімелека», а не Абіятара. Однак, коли Ісус говорив про цю подію через 1000 років, Він не сказав, що саме Абіятар передав хліб Давиду. Натомість, Ісус сказав, що ця подія відбулася «за первосвященика

Абіятара» (гр. *epi Абіатар архіереос*), і не обов'язково тоді, коли Абіятар був первосвящеником. Грецьке слово *epi* може слугувати «показником тимчасових асоціацій», означаючи просто «за часів», «у», «протягом»[1]. Фраза «за часів» може передбачати все життя Абіятара, а не лише період, коли він був первосвящеником. І його «первосвященство» могло бути згадане просто для уточнення особи, про яку говорив Ісус. Справа в тому, що Абіятар був сином Ахімелека і служив первосвящеником під час правління царя Давида (1 Царів 1:7). Крім того, з огляду на те, наскільки більше інформації дає нам Біблія про Абіятара, він міг бути набагато відомішим серед євреїв, ніж його батько.

Якщо сьогодні хтось захоче говорити про те, скільки християн було ув'язнено «за часів **апостола** Павла», він може мати на увазі час до того, як Павло став апостолом, але все ж називати його «апостолом». Таке фразування не змушує дійти висновку, що ув'язнення християн має бути обмежене часом, **коли** Павло був апостолом. Подібним чином, оскільки Ісус не сказав конкретно, що саме первосвященик Абіятар послужив Давиду, а просто, що подія сталася за життя Абіятара (який пізніше став первосвящеником), звинувачення Ісуса в помилці є надмірними.

А як щодо заяв, що Давид був сам під час свого візиту до Ахімелека, а Ісус сказав, що він мав «тих, котрі були з ним» (Марка 2:25–26)? Чи помилився Ісус у Своїх словах? Це звинувачення є ще одним прикладом відмови скептиків справедливо трактувати біблійний текст в надії знайти справжню помилку. Розглянемо ситуацію, коли полковник може відвідати резиденцію генерала армії «один» для обговорення постачання припасів для своїх солдатів, доручивши їм чекати його у призначеному місці десь поблизу. В одному сенсі полковник був «один» з генералом, а в іншому сенсі, він **і його солдати** вирушили до генерала разом, щоб попросити його про необхідні припаси, які б використовувалися як для полковника, **так і для тих, хто був з ним**.

Ахімелек запитав Давида: «Що це, що ти сам і нікого немає з тобою?» (1 Самуїла 21:2). Якщо зупинитися на цьому моменті, не враховуючи наступні вірші, можна дійти висновку, що Ісус помилився, згадуючи про цю подію. Однак, у відповідь на запитання Ахімелеха («Що це, що ти сам?»), Давид повідомив його: «Зі слугами я домовився на таке-то місце» (21:3). Таким чином, хоча Давид міг увійти до Ахімелека без своїх людей, він сказав, що направив їх до іншого місця. Ахімелек явно зрозумів, що люди Давида були неподалік і були голодні, бо він сказав Давиду, що, хоча він не мав звичайного хліба, був святий хліб, «якщо тільки **слуги** остерігалися жінки» (21:5). На це Давид відповів: «Звичайно, **ми** остерігалися жінок… посуд **юнаків** був святий» (21:6).

Стверджувати, що Ісус помилився в цих двох випадках, значить робити необґрунтовані заяви. Насправді, Ісус посилався на цей старозавітній випадок дуже схоже на те, як ми сьогодні розмовляємо на різні теми – чи то використовуючи фігуру мови, звану *пролепсисом*, коли ми приписуємо назву або ознаку часу, який йому передує, чи то говорячи про когось, хто в одному сенсі сам, а в іншому сенсі є частиною більшої групи. Такі звинувачення більше говорять про серце критика, ніж про правдивість Ісуса та біблійних авторів.

3:16 aB NU-тексті – *і Він призначив дванадцятьох: Симона…*

[3:1–6] *Дивіться коментарі до Матвія 12:9–13.*

НЕПРОСТИМИЙ ГРІХ

Три з чотирьох Євангелій містять заяву Ісуса про хулу на Святого Духа. Ось ці три твердження:

- «Тому кажу вам, що кожний гріх і *кожна* хула будуть прощені людям, але хула на Духа не буде прощена. І коли хто скаже слово проти Сина Людського, проститься йому, а хто скаже проти Духа Святого, не проститься йому ні в цьому віці, ні в майбутньому (Матвія 12:31–32).
- «Запевняю вас, що всі гріхи й богозневага простяться людським синам, хоч скільки б вони не зневажали, а хто буде зневажати Святого Духа, той не матиме прощення довіку, а підпаде під вічний осуд. Оскільки вони казали: Він має нечистого духа!» (Марка 3:28–30).
- «Кожному, хто скаже слово проти Людського Сина, проститься, а тому, хто зневажить Святого Духа, не проститься» (Луки 12:10).

Кожне з цих посилань на заяву Ісуса підтверджує, що Ісус чітко заявив про конкретний гріх, який «не буде прощений». В Американській стандартній версії Біблії цей гріх описано як «вічний» (Марка 3:29). Ісус визначив цей гріх як «хула на Духа». Тож, що таке хула на Духа?

Необхідно розглянути загальний контекст цієї заяви, щоби повністю пояснити цей гріх. Оповідання Матвія дає найбільше деталей щодо ситуації, в якій була зроблена ця заява Ісуса. У тексті сказано, що до Ісуса привели одного чоловіка, одержимого демоном, щоб Він зцілив його (Матвія 12:22). Як завжди, Ісус вигнав нечистого духа і зцілив чоловіка від сліпоти та німоти. Після цього потужного прояву сили багато людей, що слідували за Ісусом, запитали: «Чи не є це [Христос] Син Давидів?» (12:23). Почувши це зауваження від багатьох і бажаючи дискредитувати джерело сили Ісуса, фарисеї заявили, що Він «виганяє бісів не інакше, як Вельзевулом, князем бісівським». У відповідь Ісус пояснив, що царство, розділене саме в собі, не може встояти, і якщо Він виганяє бісів силою бісівською, то Він Сам Себе знищує. І саме після цього звинувачення фарисеїв та захисту Ісусом Своїх дій, Ісус сказав про хулу на Духа. Насправді, текст у Євангелії від Марка чітко зазначає, що Ісус сказав про зневагу Духа «оскільки вони казали: Він має нечистого духа!».

Інший важливий елемент, необхідний для роз'яснення заяви Ісуса, це визначення хули або богохульства. В англійській мові слово «богохульство» (blasphemy) є транслітерацією грецького слова *бласфемія*, яке, як вважають лінгвісти, ймовірно походить від двох коренів: *блапто* (завдавати шкоди) і *феме* (говорити). Таким чином, це слово означає образливу мову[2]. Крім того, Ісус Сам визначив цей термін, коли вжив фразу «скаже проти» після згадки про богохульство (Матвія 12:32).

Що не є непростимим гріхом

Розуміючи богохульство як намір «говорити проти» або «лихословити», легко виключити з цього переліку кілька гріхів, які безперечно не підпадають під категорію непростимого гріха.

Вбивство іноді пропонується як «непростимий гріх», але це не може бути так. По-перше, оскільки богохульство, або хула, є «гріхом язика», вбивство не обов'язково підпадає під цю категорію. По-друге, кілька біблійних уривків свідчать про те, що гріх вбивства може бути прощений. Коли цар Давид вчинив перелюб із Вирсавією і наказав убити Урію хіттійця, пророк Натан прийшов до нього і повідомив, що Бог бачив, як він «мечем убив Урію, хіттійця» (2 Самуїла 12:9). Коли Давид визнав свій гріх і покаявся, пророк сказав йому: «Господь відняв твій гріх, тому не помреш» (12:13). І хоча Давид був покараний за свій гріх, цей гріх був йому прощений. Біблія чітко показує, що вбивство не є непростимим гріхом.

Перелюб також іноді вважається непростимим гріхом. Проте ті самі міркування, які використовуються для відхилення вбивства як непростимого гріха, можуть бути застосовані й до перелюбу. По-перше, він не обов'язково підпадає під категорію богохульства, як ми його визначили. По-друге, Давид був прощений за свій перелюб так само, як і за вбивство. Апостол Павло зазначає не менше десяти гріхів (включаючи перелюб), які були прощені коринтянам (1 Коринтян 6:9–11). Тож, перелюб не може бути непростимим гріхом.

Ще один гріх, який вважається непростимим, це богохульство будь-якого роду, і не обов'язково проти Святого Духа. Однак ми знаємо, що богохульство в цілому не може бути непростимим принаймні з двох причин. По-перше, в контексті розмови про непростимий гріх Ісус чітко зазначив, що «всі гріхи й богозневага…хоч скільки б вони не зневажали» (крім хули на Святого Духа), «простяться». По-друге, апостол Павло зізнався, що до свого навернення він «колись зневажав, переслідував і нападав на Господа! Але я був помилуваний, бо це я робив через незнання, в невірстві» (1 Тимофія 1:13). Ці два біблійні уривки виключають можливість загального богохульства як непростимого гріха.

Стає зрозумілим, що ми не можемо довільно вирішувати, який гріх або гріхи вважати жахливими і таврувати як непростимі. Зауважте, що навіть ті, хто був винен у розп'ятті Сина Божого, мали можливість отримати прощення (Дії 2:36–38). Отже, оскільки непростимий гріх належить до особливої категорії сам по собі і не може бути вбивством, перелюбом, загальним богохульством тощо, багато біблеїстів висунули ідею, що непростимий гріх взагалі не є одним окремим гріхом, а характеризує впертий стан людини, яка **вперто** не вірить. Однак така трактовка не враховує безпосереднього контексту «непростимого гріха».

Що є непростимим гріхом

Як уже було зазначено раніше, богохульство, або хула на Святого Духа є єдиним гріхом у Біблії, якому надається статус непростимого або вічного. Насправді Ісус почав розмову про цей гріх, заявивши, що «кожний гріх і *кожна* хула будуть прощені людям», крім хули на Духа. Виходячи з «робочого» визначення богохульства як «лихослів'я», стає зрозуміло, що гріх, описаний Ісусом, був «гріхом язика», який фарисеї вчинили або принаймні були на межі його вчинення.

Що ж такого зробили фарисеї, що поставило їх під загрозу вчинення непростимого гріха? Згідно з власним свідченням Ісуса, під час Свого перебування у світі Він виганяв бісів «Божим Духом» (Матвія 12:28). Коли фарисеї побачили, що Ісус зробив беззаперечне чудо, вони не могли заперечувати той факт, що Ісус мав певні сили, яких інші (включаючи їх самих) не мали. Тому, щоб кинути підозру на служіння Ісуса, вони заявили, що Він виганяє бісів силою Вельзевула, «князя бісівського». Ім'я Вельзевул є просто іншим ім'ям сатани[3], як це видно з посилання Ісуса на сатану в Матвія 12:26. Навіть бувши свідками чудесного діяння Святого Духа через Ісуса, фарисеї, по суті, приписували Його силу сатані, а не Святому Духу. Це свідчить про те, що хула на Духа була конкретним, одиничним гріхом, який могли вчинити фарисеї під час земного життя Ісуса.

Чи можна вчинити непростимий гріх сьогодні?

Наступне питання, яке зазвичай виникає щодо цього гріха, – чи можливо його вчинити сьогодні. По-перше, обставини, за яких можна вчинити цей гріх, як вони були описані, не можуть мати місце сьогодні через те, що Ісус більше не перебуває у фізичному тілі на землі і більше не творить чудеса (2 Коринтян 5:16).

По-друге, немає жодної іншої згадки про цей гріх у будь-якому іншому біблійному тексті, написаному після воскресіння Христа. Жоден із натхненних новозавітних авторів не згадує про цей гріх у жодному посланні чи Книзі Дії, і жоден не застерігає новонавернених ухилятися від цього гріха після П'ятидесятниці. Франклін зазначив:

> Якби його можна було вчинити, хіба не було б хоч якогось застереження проти нього? Якби була якась небезпека, хіба апостол Павло, який написав половину книг Нового Заповіту, не попередив би про це? Але Павло навіть не згадує про хулу на Святого Духа. Гріх, про який йдеться, фактично був вчинений за днів земного служіння нашого Господа, але це не обов'язково означає, що його можна було вчинити за Його відсутності[4].

Стосовно цього питання Ніколс написав: «Схоже, всі гріхи, вчинені сьогодні, можуть бути прощені, і що всі можуть бути спасенними, якщо вони цього захочуть»[5].

Коротше кажучи, богохульство, або хула на Святого Духа є єдиним непростимим гріхом, згаданим у Біблії, і його згадано в контексті звинувачень фарисеями Ісуса в тому, що Він одержимий дияволом. Контекст вказує на те, що це був конкретний гріх, а не низка простимих гріхів або стан впертої невіри. Після воскресіння жоден із натхнених авторів не згадує цей гріх і не застерігає проти нього. Немає конкретних доказів, що його можна вчинити сьогодні. Те, що цей гріх не згадується після воскресіння, наводить на думку, що зараз його не можна вчинити. Насправді, з таких уривків як 1 Івана 1:7, 9, випливає, що «усяка неправедність», яку людина могла б вчинити сьогодні, може бути прощена кров'ю Ісуса.

4:12 aІсаї 6:9, 10

4:40 aУ NU-тексті – *Невже і досі не маєте віри?*

5:1 aУ NU-тексті – *Герасинської*

5:3 aNU-текст додає *більше*

[4:41] *Чудеса Ісуса підтверджують Його божественність. Дивіться Спеціальний розділ на стор. 15 коментарів до 1 Коринтян.*

[5:1] *Дивіться коментарі до Луки 8:26.*

[5:23] Матвій записав, як Яір говорить Ісусу: «Моя донька **щойно померла**» (Матвія 9:18). Проте Марк зазначає, що Яір сказав: «Донечка моя **помирає**», і Лука пише, що «вона **помирала**» (Луки 8:42). То чи дівчина була на межі смерті, чи вже померла?

Різні знавці грецької мови та коментатори стверджують, що різниця між словами Матвія *арті етелєйтесн* («щойно померла»; пор. Євреїв 11:22) і *есхатес ехер* («помирає») у Марка (5:23) не така велика, як деякі хочуть змусити нас повірити. Як зазначає Крейг Бломберг, слово *арті* («зараз» або «щойно») може означати не лише **теперішню**, але й **неминучу** реальність (див. Матвія 3:15; 23:39; 1 Коринтян 4:13). Тому він робить висновок, що Матвій міг описувати неминучість і впевненість у смерті дочки Яіра, а не її поточний стан[6]. Адам Кларк стверджує, що слова в 9:18 можна перекласти як «моя дочка щойно помирала»[7]. Тому уявна суперечність може бути просто неправильним розумінням того, що насправді написав Матвій про вмираючу дитину.

Краще пояснити цю уявну суперечність можна, припустивши, що Яір міг зробити обидві заяви: Марк і Лука згадують її серйозну хворобу, тоді як Матвій говорить про її смерть. Як і в багатьох інших випадках, кожен автор описував лише частину того, що сталося і що було сказано. Чи означає відсутність у Матвія згадки про посланців, які повідомили Яіра про смерть його дочки, що його розповідь суперечить іншим (Марка 5:35; Луки 8:49)? Звісно, ні – як і надані ним додаткові деталі. Р. С. Тренч зробив таке спостереження: «Коли батько залишав дитину, вона була на останньому подиху; і він не знав, чи вважати її мертвою чи ще живою; і, не отримавши певної інформації про її смерть, він вагався, чи говорити про неї як про вже померлу чи ще ні, **висловлюючись один раз так, а інший – інакше**. Дивно, що така обставина життя, яка свідчить про записану подію, подається деякими як суперечність»[8].

[6:2] *Хоча чудеса Ісуса підтвердили Його заяви про божественність, їх обізнаність про Його людську природу завадила їм прийняти цю істину.*

[6:8–9] Однією з найскладніших передбачуваних суперечностей у Біблії є таке питання: «Коли Ісус відправив дванадцять апостолів з так званим "обмеженим дорученням", чи наказав Він їм взяти з собою палиці чи ні?» Це питання виникає при зіставленні трьох наступних паралельних уривків у синоптичних Євангеліях (складні частини виділені жирним шрифтом):

- «**Не беріть ні** золота, ані срібла, ані мідяків у ваші пояси, ні торб у дорогу, ні двох одежин, ні взуття, **ні палиці** (буквально, «**посоха**»); бо робітник вартий свого утримання» (Матвія 10:9–10).
- «І сказав їм, щоб нічого не брали в дорогу – **тільки одну палицю**: ні хліба, ні торби, ні мідяків у пояс, але щоби взули сандалі й не одягалися у дві одежини» (Марка 6:8–9).
- «І сказав Він їм: **Нічого не беріть** у дорогу: **ні палиці**, ні торби, ні хліба, ні грошей, ні двох одежин не майте» (Луки 9:3).

Прочитавши вищенаведені уривки, можна визнати, що вони трохи збивають з пантелику. Схоже, Матвій та Лука погоджуються в тому, що Ісус заборонив учням брати **палиці** у цю подорож, тоді як Марк зазначає, що Ісус дозволив їм взяти по одній. Крім того, хоч Лука не записав заповідь Ісуса щодо **взуття**, деякі вважають, що Матвій і Марк також суперечать один одному у цьому питанні. Фактично, основне питання зводиться до палиць і взуття, хоча Лука згадує лише про палиці.

Відмінності між оповіданнями Матвія і Марка легко пояснити, якщо взяти до уваги, що автори використовували різні грецькі дієслова для вираження різних значень. У Матвія слово «беріть» є перекладом грецького слова *ктесте*. Згідно грецько-англійського лексикона Бауера, корінь цього слова походить від *ктаомай*, що означає «забезпечувати собі, здобувати»[9]. Відповідно до цих визначень, в Новому американському стандартному перекладі Біблії в Матвія 10:9 вжито слово «здобувати» («Не здобувайте собі…») замість «не беріть». У Євангелії від Матвія Ісус каже: «Не здобувайте собі нічого, крім того, що вже маєте, що може спокусити вас або стати для вас перешкодою. Просто йдіть із тим, що у вас є». Як зазначив Марк, апостоли мали «взяти» (*аіро*) те, що мали, і йти. Апостоли не мали витрачати дорогоцінний час на збирання речей (додаткового одягу, палиць, взуття тощо) або на підготовку до подорожі; натомість їм було наказано покладатися на Боже провидіння щодо забезпечення їх додаткових потреб. Ісус не мав на увазі, що апостоли мали позбутися палиць і сандалій, які вони вже мали; але вони не повинні були йти і купувати більше.

Проілюструвати це можна за допомогою такого сценарію із сучасного життя. Припустимо, генеральний директор підійшов до своєї директорки по кадрах наприкінці робочого дня і сказав, що їй треба негайно вирушити в командировку. Якби він сказав їй не «здобувати» нічого для цієї термінової поїздки, включаючи одяг, взуття чи макіяж, вона зрозуміла б, що він має на увазі не брати з собою нічого зайвого. Очевидно, що генеральний директор не мав на увазі, щоб директорка по кадрах зняла взуття, одяг і змила макіяж, які вона вже мала на собі, щоб вирушити у подорож. Крім того, якби директор повернувся через п’ять хвилин (щоб переконатися, що вона чітко зрозуміла його інструкції) і сказав: «Поквапся. Літак вилітає через одну годину. Не бери з собою нічого окрім того, що на тобі», директорка по кадрах дійшла б того самого висновку, що й раніше – не брати з собою нічого зайвого. Генеральний директор сказав те саме, використовуючи дві різні фрази. Так само і фразування у Матвія та Марка представляють два різні способи сказати майже те саме.

А як щодо відмінностей між цими фразуваннями у Марка і Луки? Як очевидно з порівняння відповідних віршів в обох Євангеліях, вони передають ту саму істину – що апостолам не слід було витрачати дорогоцінний час на збирання додаткових речей для подорожі; вони просто використовують різні слова для цього.

- «**Не беріть** (гр. *ктаомі*) **ні** золота, ані срібла… **ні палиці**» (Матвія 10:9–10).
- «**Нічого не беріть** (гр. *аіро*) у дорогу: **ні палиці**» (Луки 9:3).

Лука не використовував *ктаомі* у своєму описі, оскільки він майже завжди використовував його в іншому значенні, ніж Матвій. У Матвія слово *ктаомай* використовується у значенні «здобути»

або «придбати», тоді як Лука у Євангелії та Книзі Дії використовував це слово у значенні «здобувати» або «набувати». Зверніть увагу на наступні приклади того, як Лука використовував це слово.

- «Я пощу двічі на тиждень, даю десятину з усього, що **надбаю**» (*ктаомай*) [Луки 18:12].
- «Він **здобув** (*ктаомай*) місце ціною неправди» (Дії 1:18).
- «Твої гроші хай з тобою загинуть, бо ти думаєш за гроші **набути** дар Божий» (Дії 8:20).
- А тисяцький відповів: Я **набув** це громадянство за великі гроші. Павло ж сказав: А я *в ньому* й народився» (Дії 22:28). [Луки 21:19 – єдине місце, де Лука міг вжити слово *ктаомай* в іншому значенні, аніж «набувати», але навіть тут відчутний підтекст якоїсь транзакції[10]].

Коли Лука, «улюблений лікар» (Колосян 4:14), вживав слово *ктаомай*, він мав на увазі щось інше, ніж митник Матвій, вживаючи те саме слово. Лука використовував *ктаомай*, посилаючись на купівлю чи придбання чогось, у той час як Матвій використовував для цього грецьке дієслово *аґорадзо* (Матвія 14:15; 25:9–10; 27:6–7). Матвій використовував *ктаомай* лише у значенні отримання або надбання чогось (а не купівлі). Тому для Луки абсолютно не було сенсу використовувати *ктаомай* у своєму описі відправлення Ісусом апостолів (9:3). Інакше ми мали б розуміти наказ Ісуса як заборону апостолам «купувати» або «придбати» гроші [«Нічого не *купуйте* в дорогу: ні палиці, ні торби, ні хліба, ні грошей…»]. Тому Лука використав більш загальне грецьке дієслово *аіро*, щоб передати ту саму ідею, яку Матвій передавав, використовуючи грецьке дієслово *ктаомай*.

Так само, як слово *ктаомай* не мало однакового значення для Луки і Матвія, грецьке слово *аіро* (перекладене «брати» в Марка 6:8 і Луки 9:3) часто не мало однакового значення для Луки і Марка. [Розуміння цього простого факту повністю усуває «протиріччя», адже якщо скептики не можуть бути впевненими, що Марк і Лука вживали це слово в тому самому значенні, вони не можуть довести, що їхні розповіді суперечать одна одній]. Марк послідовно використовував *аіро* в інших розділах свого Євангелія у значенні «брати» або «піднімати і нести» (2:9; 6:29; 11:23; 13:16). Те, що Лука (у 9:3) не мав на увазі таке саме значення цього слова, що і Марк (у 6:8), підтверджується використанням Лукою (в 19:21–22) того самого дієслова у значенні «отримувати» або «набувати». Ще одне порівняння між вживанням слів Марком і Лукою стосується запису Марком слів Ісуса, що для того щоб бути Його учнем, треба «взяти свій хрест» (8:34), де він використав слово *аіро*. Лука ж у цьому контексті використав грецьке слово *бастадзо* (14:27)[11].

Не вдаючись у подальші мовні порівняння, слід просто розуміти, що грецька мова (як і більшість мов) є досить гнучкою, і іноді двоє авторів могли використовувати одне й те саме слово для позначення різних понять, а іноді вони могли використовувати різні слова для позначення одного і того ж (як показано в таблиці нижче, яка надає підсумок порівнянь і контрастів, зроблених у цьому розділі).

	ктаомай	***аґорадзо***	***аіро***	***бастадзо***
Матвія	здобувати придбати	купувати придбати		
Марка			брати, піднімати і нести	
Луки	здобувати набувати		отримувати набувати	взяти, підняти і нести

Якщо така «вільність» грецької мови здається вам абсурдною, не варто забувати, що така ж гнучкість спостерігається в багатьох мовах світу. Наприклад, два баскетбольних тренери можуть коментувати якогось гравця, і один може сказати: «О, який поганець!», а інший може сказати: «Він – класний!» Тренери можуть використовувати два різні слова, але мати на увазі одне і те саме. Насправді, в деяких контекстах слова «поганець» і «класний» мають протилежне значення, а в інших – синонімічне.

Хоча багато хто був введений в оману щодо відмінностей у вказівках Ісуса при відправленні Його апостолів в обмежену місію, правда тому, що Матвій, Марк і Лука говорили одне і те ж: «Поспішайте і вирушайте!»

6:11 aNU-текст опускає решту цього вірша.

6:15 aNU-текст і M-текст опускають *або*.

6:44 aNU-текст і M-текст опускають *зо*.

[6:49] *Ще одне чудесне підтвердження божественності Ісуса.*

7:7 aІсаї 29:13

7:8 aNU-текст опускає решту цього вірша.

7:10 aВихід 20:12; Второзаконня 5:16

bВихід 21:17

[7:11] Археологічне підтвердження достовірності Біблії видно з використання Ісусом терміну «корван» у цьому вірші. Замість того, щоб навчати людей піклуватися про своїх літніх батьків, як наказував закон, фарисеї встановили правило, що якщо хтось присвячував ці гроші храму (пожертва, відома як корван), то він більше не був зобов'язаний фінансово підтримувати своїх батьків.

Ісус засудив безбожне наполягання фарисеїв на власних традиціях і водночас включив у нього посилання, яке було підтверджено археологічним відкриттям. Марк визначає слово «корван» як «дар Богу». Кетлін і Лін Ритмейєр задокументували знахідку фрагменту кам'яної посудини, знайденої біля південної стіни храму, на якому було викарбовано єврейське слово *крбн* (корван – те саме слово, що Ісус використав у Марка 7)[12]. Ще цікавішим є той факт, що напис також включав «двох грубо намальованих птахів, визначених як голуби або горлиці». Посудину, можливо, «використовували для жертвоприношення, щоб відсвяткувати народження дитини»[13]. В Євангелії від Луки ми читаємо про те, як Йосиф і Марія принесли в жертву двох голубів, коли взяли немовля Ісуса, щоб представити Його перед Богом (2:24). Оскільки ці тварини були обов'язковою жертвою для певних храмових жертвоприношень, ті, хто їх продавав, розмістили свої «торгові палатки» у храмі. Через їхні аморальні вчинки Ісус «поперекидав столи міняльників грошей і ослони тих, які продавали голубів» (Марка 11:15), коли очищав храм.

7:16 aNU-текст опускає цей вірш.

7:19 aУ NU-тексті цитата закінчується словом *выходить*, виділяючи фінальну частину як коментар Марка, що Ісус оголосив усю їжу чистою.

7:24 aNU-текст опускає *і Сидонські*.

[7:24–30] *Дивіться коментарі до Матвія 15:21–28.*

[8:12] *Дивіться коментарі до Луки 11:29*

8:17 aNU-текст опускає *все ще*.

8:26 aУ NU-тексті – *Не заходь навіть до села*

[8:31] *Дивіться коментарі до 9:31 щодо дня воскресіння Ісуса.*

[9:1] Деякі релігійні групи вірять, що Боже Царство ще в майбутньому, і що Ісус не царює зараз, а почне царювати в майбутньому, коли повернеться, щоби встановити Своє Царство в Єрусалимі. Скептики погоджуються з думкою, що Царство Ісуса ще не настало, але стверджують, що в такому разі Ісус казав неправду і помилявся, стверджуючи, що Його Царство прийде ще за життя тих, хто Його слухав. Обидві ці хибні ідеї походять від неправильного розуміння сутності Царства Божого.

По-перше, Біблія навчає, що Царство існує вже майже 2000 років, приблизно з 30 року нашої ери. Під час Свого земного життя «Ісус прийшов до Галилеї і проповідував Радісну Звістку [Царства Божого]. Він казав: Сповнився час, і наблизилося Царство Боже. Покайтеся і віруйте в Євангеліє!» (Марка 1:14–15). Він також сказав: «Запевняю вас: деякі з тих, які стоять отут, не

зазнають смерті, доки не побачать Боже Царство, що прийшло в могутності» (Марка 9:1). Справді, Ісус «**визволив** нас від влади темряви та переніс до Царства Свого улюбленого Сина» (Колосян 1:13). Наполягати на тому, що Царство ще не настало, означає не визнавати прямих проголошень Біблії, що Царство вже існує.

По-друге, у Новому Заповіті слова «Царство», «Ізраїль» і «Церква» стосуються однієї групи людей – це спасенні, християни, тіло Христове або духовний Ізраїль. Ісус провістив, що збудує Свою «Церкву» і дасть Петру ключі від «Царства» (Матвія 16:18–19). Ісус не створив одну установу, а потім дав Петру ключі від іншої. Павло писав християнам Галатії: «Зрозумійте, що ті, хто від віри, – сини Авраама… А якщо ви Христові, то ви є нащадками Авраама і, згідно з обітницею, – спадкоємці» (Галатів 3:7, 29; також 6:16). Він писав християнам у Римі: «… не той юдей, хто *є ним* з вигляду, і не те обрізання, що є назовні, на тілі. Але той юдей, хто всередині такий; і те обрізання, що є в серці за Духом, а не за буквою; і такому похвала не від людей, а від Бога» (Римлян 2:28–29). Духовний Ізраїль – це Церква Христова, тобто, Його Царство.

По-третє, Ісус уже царює на небі, з моменту Свого вознесіння близько 30 року нашої ери. Петро пояснив, що Ісус «зійшов на небо і перебуває праворуч Бога; Йому підкорилися ангели, влади і сили» (1 Петра 3:22). За чотири століття до здійснення свого пророцтва Даниїл провістив: «…з небесними хмарами наче людський син, що приходить, прийшов до Стародавнього днями, і перед Нього його привели. І йому дано владу, шану і царство, і всі народи, племена, язики йому служитимуть. Його влада – вічна влада, яка не мине, і його царство не буде знищене» (Даниїла 7:13–14). Це пророцтво збулося під час вознесіння Христа: «коли вони дивилися, Він став підійматися, і хмара забрала Його з їхніх очей» (Дії 1:9). Ісус повернувся на небо, де Йому було дано правити в Його Царстві (Євреїв 10:12). Коли Він прийде знову, то не для царювання на землі. Натомість, «потім – кінець, коли Він передасть царство Богові й Отцеві, коли знищить усяку владу, всяке панування та силу. Бо Йому належить царювати, доки не покладе всіх Своїх ворогів Собі під ноги» (1 Коринтян 15:24–25).

У день П’ятидесятниці Петро оголосив людям, які зібралися в Єрусалимі, що Ісус уже царює над Своїм Царством: «Бог клятвою пообіцяв йому з його нащадків [підняти Христа за тілом і] посадити на його престолі, він пророче говорив про воскресіння Христа… Цього Ісуса воскресив Бог, свідками чого є ми всі. Отже, правицею Божою був Він вознесений…» (Дії 2:30–33). Павло стверджував те саме у своєму посланні до церкви в Ефесі: «Він… воскресив Його з мертвих і посадив праворуч Себе на небесах, – вище від усякого начальства, влади, сили, панування і всякого імені, яким іменують не тільки в теперішньому віці, але й у майбутньому. І Він усе підкорив під Його ноги» (Ефесян 1:20–22). Біблія неодноразово підтверджує, що Ісус царює у Своєму Царстві **уже зараз**.

По-четверте, Ісус завершив Свою роботу на землі і, отже, не має причин повертатися для виконання будь-якої додаткової роботи. Він пояснив учням: «Моя пожива – чинити волю Того, Хто послав Мене, та довершити Його справу» (Івана 4:34). Незадовго до Свого відходу зі світу Ісус молився до Отця: «Я прославив Тебе на землі, завершив справу, яку Ти доручив Мені виконати» (Івана 17:4). Деякі кажуть, що Ісус прийшов у світ із наміром бути Царем і заснувати земне царство, але євреї несподівано відкинули Його. Однак це твердження прямо суперечить фактам. Одного разу, після того як Ісус нагодував тисячі людей п’ятьма хлібами і двома рибами – здатність, яка становила б величезну перевагу, якби почалася війна з Римом, – Іван зазначив, що «Ісус, знаючи, що вони мають намір прийти, взяти й проголосити Його Царем, відійшов знову Сам на гору» (6:15). Це була ідеальна можливість для Ісуса стати фізичним царем, яким, як наполягають прихильники тисячолітнього царства на землі, Він мав намір стати. Але Він відмовився! Чому? Причину Він вказав Пилатові: «Царство Моє не від цього світу; якби Моє Царство було від цього світу, Мої прибічники подбали би, щоб Мене не видали юдеям. Нині ж Моє Царство не звідси» (Івана 18:36). Твердження про те, що Ісус повернеться, щоб стати земним царем на фізичному троні, – це саме те, до чого Його намагалися змусити євреї в першому столітті і від чого Він відмовився.

Багато хто також вірить і навчає, що сучасна нація Ізраїлю є отримувачем різних обітниць, даних у Святому Письмі, і що вона відіграє визначну та постійну роль у Божій схемі речей. Ці аргументи мали суттєвий вплив на зовнішню політику США і на те, як люди в усьому світі,

особливо на Близькому Сході, сприймають Америку. Напевно, для багатьох людей буде шоком дізнатися, що Біблія не описує такого привілейованого статусу євреїв. Всі люди стоять на одному рівні біля підніжжя хреста Христового. Бог не дивиться на обличчя і не робить різниці між людьми за етнічною ознакою (Дії 10:34–35; Римлян 2:11, 28–29; Галатів 3:28). Обіцянки, дані фізичному Ізраїлю в Старому Заповіті, вже давно були виконані.

Наприклад, Бог сказав Авраму, що Він дасть його нащадкам (ізраїльтянам) землю Ханаану (Буття 12:1; 15:7). Ця обіцянка була виконана, коли Ізраїль заволодів Палестиною в XV столітті до нашої ери. (Ісуса Навина 21:43–45; 2 Хронік 9:26). Але багато людей сьогодні не усвідомлюють, що утримання ізраїльтянами тієї землі залежало від їхньої постійної покори Богові (Левіт 18:24–28; Ісуса Навина 23:14–16; 1 Царів 9:3–7). Повна й остаточна втрата фізичного Ізраїлю відбулася в 70 році нашої ери. Відновлення Ізраїлю як нації та відбудова Єрусалиму та храму (тобто національні обітниці у Второзаконня 30 і Захарії 12 – 14) були буквально виконані в залишку, що повернувся після вавилонського полону (Неемії 1:8–10; Ісаї 10:22; Єремії 23:3; Езри 3:1–11).

Багато старозавітних пророцтв, які передбачали повернення євреїв після полону, були доповнені передбаченнями про пришестя Христа на землю, щоб принести людям остаточне спасіння. Отже, національні обітниці були **духовно** виконані в Церкві, в якій і євреї, і язичники єдині у Христі. Наприклад, ті, хто вірить у майбутнє царство на землі, люблять звертати увагу на заключні пророчі слова Амоса: «У той день Я підніму шатро Давида, що впало, і відбудую те, що повалилося, і його розбите підніму і відбудую його так, як дні віку, щоб вони успадкували останок Едома і всі народи, на яких закликається Моє Ім'я, – слово Господа, Який це чинить» (Амоса 9:11–12). Вони наполягають, що це пророцтво ще має збутися в майбутньому. Вони кажуть, що храм, який було зруйновано римлянами в 70 році нашої ери (Матвія 23:37 – 24:35), буде відбудовано на фундаменті храму в Єрусалимі (місці, яке зараз займає третя святиня ісламу – Купол Скелі). Вони кажуть, що Ісус повернеться, заснує Своє тисячолітнє царство і правитиме на буквальному престолі протягом тисячі років, включивши язичників, окрім народу Ізраїлю, у Своє царство. На перший погляд, це пророцтво безсумнівно має термінологію, яка відповідає тисячолітньому тлумаченню, що йому приписують.

Однак два уривки з Біблії виправляють це тлумачення та вирішують питання щодо правильного застосування пророцтва Амоса. Перший – це велике месіанське пророцтво, виголошене пророком Натаном царю Давиду щодо його майбутнього роду та царської династії (2 Самуїла 7:12–16). Натан проголосив, що Бог заснує і підтримає династію Давида. Незважаючи на зазначення того, що саме син Давида (Соломон) побудує Богові дім (адже Бог не дозволив Давиду побудувати його, 2 Самуїла 7:1–7), Бог Сам побудує Давиду дім (тобто династію, царський рід). Саме цей родовід згадував Амос у своєму пророцтві, а не фізичну будівлю храму.

Другий уривок, який роз'яснює пророцтво Амоса, – це розповідь про Єрусалимський собор (Дії 15). Після доповіді Петра про включення язичників у Царство Боже Яків надав такий підтверджуючий коментар: «Мужі-брати, послухайте мене. Симон розповів, як від самого початку навідався Бог, щоб вибрати з язичників народ для Свого Імені. І з цим узгоджуються слова пророків, як написано» (Дії 15:13–15) – і процитував пророцтво Амоса (9:11–12). Іншими словами, під час цієї надзвичайно сприятливої події Яків зазначив два важливі факти, які відбулися саме так, як передрікав Амос: 1) після падіння єврейського царства династія Давида була відновлена в особі Христа – «Сина Давидова» (Матвія 22:42), Який під час Свого вознесіння сів на небесному престолі, таким чином «підняв шатро Давида, що впало»; і 2) з наверненням перших язичників (Дії 10), про що повідомив на тому зібранні Петро, «залишок людей», тобто неєврейська частина людства, тепер «шукала Господа». У світлі натхненного застосування Яковом пророцтва Амоса до об'єднаної Церкви першого століття, це пророцтво, як і всі інші в Старому Заповіті, знаходить кінцеве й остаточне сповнення у визначній появі Церкви, яку Ісус купив Своєю кров'ю і над якою головує в даний час.

[9:2] *Дивіться коментарі до Луки 9:27–29 щодо відповіді на критику скептиками цього віршу*

9:29 aNU-текст опускає *і постом*

[9:31] Згідно найчастішим згадкам про воскресіння Ісуса, Він воскрес із мертвих на третій день. Матвій, Марк і Лука описують пророкування Ісуса, що Він воскресне в цей день (Матвія 17:23; Луки 9:22). Апостол Павло написав, що Ісус воскрес «третього дня… згідно з Писанням» (1 Коринтян 15:4). Однак Марк записав і інші слова Ісуса, «що Син Людський буде виданий у руки людей, і вб'ють Його, і… Він **через три дні** воскресне» (Марка 8:31). Крім того, в іншому випадку Ісус пророкував, що Він перебуватиме в серці землі «три дні і три ночі» (Матвія 12:40). То як насправді – Ісус воскрес із мертвих **на** третій день чи **через** три дні?

Хоча для сучасних читачів ці твердження можуть спочатку здатися суперечливими, насправді вони ідеально гармонують між собою, якщо зрозуміти різні методи відліку часу, які часто використовували стародавні люди. У першому столітті будь-яку частину дня можна було обчислити як весь день і наступну за ним ніч (тобто, цілу добу). Єрусалимський Талмуд цитує рабина Елеазара бен Азарію, який жив близько 100 року нашої ери, який сказав: «День і ніч складають онах [«частку часу»], а частка онах – це весь час»[14]. Азарія зазначив, що частина 24-годинного періоду може вважатися такою ж, «як і весь період». Таким чином, як би незрозуміло це не звучало для сучасної людини, в давні часи можна було правомірно говорити про те, що щось сталося «на третій день», «через три дні» або після «трьох днів і трьох ночей», і при цьому мати на увазі той самий день. Святе Письмо містить кілька прикладів, які чітко показують, що в біблійні часи частина дня часто дорівнювала цілому дню.

- Згідно з Буття 7:12, під час потопу дощ ішов на землю «сорок днів та сорок ночей». У вірші 17 того самого розділу сказано, що потоп був на землі «сорок днів». Хто б сперечався, що дощ мав іти рівно 960 годин (40 днів по 24 години), щоб обидва ці твердження були правдивими?
- У Буття 42:17 Йосиф посадив своїх братів у в'язницю **на три дні**. Потім він розмовляв з ними «**третього дня**» (вірш 18) і відпустив їх (тобто всіх, крім одного).
- У 1 Самуїла 30:12, 13 фрази «три дні і три ночі» і «три дні» вживаються як синоніми.
- Коли цариця Естер збиралася ризикувати своїм життям, ставши перед царем без запрошення, вона наказала юдеям наслідувати її приклад і не їсти «три дні, ніч і день» (Естер 4:16). У тексті сказано, що Естер прийшла до царя «**третього** дня» (5:1).
- Можливо, найпереконливіший уривок зі Старого Заповіту, який чітко свідчить про те, що стародавні (часто) розглядали частину 24-годинного періоду «як увесь період», міститься в 2 Хронік 10. Коли Ізраїль попросив царя Рехобоама полегшити їхній тягар, йому потрібен був час, щоб обдумати їхнє прохання, тому він сказав Єробоаму та народу Ізраїлю «піти **на три дні** й повернутися назад» (2 Хронік 10:5). Однак, згідно 10:12, Єробоам і народ Ізраїлю прийшли до Рехобоама «на третій день, як і сказав цар, промовляючи: Поверніться до мене **на** третій день!» Хіба не дивно, що хоча Рехобоам наказав людям повернутися «через три дні», вони зрозуміли, що це означає «на третій день».
- З Дії 10 ми можемо отримати подальше розуміння давньої практики підрахунку послідовних днів (частково або повністю) як повних. Лука записав, як ангел з'явився Корнилію «близько дев'ятої години дня» (приблизно о 15:00; Дії 10:3). «**Наступного дня**» (10:9) Петру було видіння від Бога і він привітав людей, посланих Корнилієм. «Наступного дня» (10:23) Петро і слуги Корнилія вирушили до Кесарії. «А **назавтра** вони прийшли до Кесарії», і Петро проповідував євангеліє Корнилію та його домашнім (10:24). Під час візиту Петра Корнилій розповів про свою зустріч з ангелом Божим. Зверніть увагу, як він почав цю розповідь: «**Від четвертого дня і до цієї години**…о дев'ятій *години* я молився у своєму домі…» (10:30). Хоча ця подія насправді відбулася лише 72 години (або буквально три дні) тому, Корнилій говорив про неї як «**від четвертого дня** і до цієї години». Чому чотири дні замість трьох? Тому що згідно з методом відліку часу в першому столітті частина першого дня і частина четвертого дня могли вважатися цілими днями. Звичайно, можна побачити, як ця інформація ідеально узгоджується з погребінням Ісуса, яке відбудеться в п'ятницю, і Його воскресінням, яке відбудеться в неділю. У стародавні часи частина п'ятниці, ціла субота та частина неділі вважалися **трьома** днями, а не одним чи двома.

Незважаючи на те, що в наш час деяким людям це міркування може здатися дещо заплутаним, подібні ідіоматичні вирази часто вживаються і сьогодні. Наприклад, якщо гість зареєструвався в готелі о 20:30 у середу, а виїхав з нього о 17:30 у четвер – менше ніж через 24 години, скільки часу він пробув у готелі, день чи два? Формально гість був там менше однієї повної доби (24 години), але готель законно може стягнути з нього плату за два дні перебування, оскільки він не виїхав до обов'язкового часу виселення об 11:00. Ми також можемо побачити цю ідею «частини часу» в послугах мобільного зв'язку. Якщо людині дається 300 безкоштовних хвилин на місяць, будь-яка використана частина хвилини зараховується як ціла хвилина. Якщо ця особа говорить протягом 28 секунд, їй зараховується використання цілої хвилини. Зважаючи на те, наскільки гнучкими ми є у вимірюванні часу залежно від контексту, можливо, нам не варто дивуватися тому, наскільки гнучкими могли бути стародавні люди в обчисленні часу.

Подальші докази того, що слова Ісуса щодо Його поховання не були суперечливими, зосереджені навколо того факту, що навіть Його вороги не звинувачували Його в тому, що Він суперечить Самому Собі. Безсумнівно, це було обумовлено їхнім знайомством із гнучким, звичайним методом визначення часу та його використанням. Насправді первосвященики та фарисеї навіть сказали Пилату наступного дня після розп'яття Христа: «Пане, ми пригадали, що той обманщик сказав ще за життя: **Через** три дні Я воскресну! Тож накажи стерегти гробницю **до** третього дня» (Матвія 27:63–64). Фраза «через три дні» мала бути еквівалентною фразі «третього дня», інакше фарисеї напевно попросили б охорону воїнів до четвертого дня. Цікаво, чи не так, що сучасні скептики звинувачують Ісуса в тому, що Він суперечить Самому Собі, але не надто критичних фарисеїв Його часів.

Ідіоматичні вислови, які використовували Ісус і автори Біблії для зазначення того, як довго Ісус залишатиметься в гробниці, не означають, що Він буквально був похований на 72 години. Якщо інтерпретувати розповідь про розп'яття, погребіння та воскресіння Христа у світлі культурного середовища першого століття, а не згідно з сучасним (не)розумінням скептиків, не буде знайдемо помилок у жодному виразі, які використовував щодо цього Ісус і автори Євангелій.

9:40 aУ М-тексті – *хто не проти вас, той за вас*.

9:44 aNU-текст опускає цей вірш.

9:46 aNU-текст опускає решту вірша 45 та увесь вірш 46.

9:48 aІсаї 66:24

9:49 aNU-текст опускає решту цього вірша.

10:6 aБуття 1:27; 5:2

[10:6] Відповідно до теорії еволюції, людина – це «новачок» на планеті Земля, далекий від часу виникнення всесвіту. Якщо всесвіт виник 14 мільярдів років тому, як вважають багато еволюціоністів, теїстичних еволюціоністів і прогресивних креаціоністів, людина «з'явилася» лише приблизно через 13,996 мільярда років після цього. Якщо представити цей час як 24 години, а передбачуваний великий вибух стався опівночі, тоді людина з'явилася на місці подій не раніше 23:59:58. Відведений людині час протягом цих 24 годин становив би мізерні дві секунди.

Але Біблія чітко розрізняє події, що відбулися до «початку творіння», і події, що відбулися після «початку творіння». Ісус молився Отцю в ніч Свого арешту та зради, кажучи: «Ти полюбив Мене раніше від створення світу» (Івана 17:24). У своєму першому посланні Петро зазначив, що Ісус «був передбачений ще перед заснуванням світу, але з'явився заради вас у кінці часів» (1 Петра 1:20). Павло писав християнам в Ефесі, що Бог «вибрав нас у Ньому раніше від створення світу, щоб ми були святі й непорочні перед Ним у любові» (Ефесян 1:4). До того, як «Бог створив небо та землю» (Буття 1:1), Він уже існував.

Якби еволюційна концепція була правдою, то людина з'явилася на сцені не до заснування світу (очевидно) і не незабаром після заснування світу, а через багато років – «точніше», через

13,996 мільярдів років. Однак ця теорія явно суперечить Святому Письму. Коли противники Ісуса запитували Його про законність розлучення, Ісус відповів: «Але від початку творіння [Бог] створив їх чоловіком і жінкою». Згідно з Буття 1 і 2, Бог створив Адама і Єву на шостий день творіння (1:26–31; 2:7, 21–25). Ісус посилався на цю саму подію і вказав, що Бог створив їх «від початку творіння».

Ісус навчав, що «кров всіх пророків… пролита від створення світу; від крові Авеля до крові Захарії, який загинув між жертовником і храмом» (Луки 11:50–51; 1:70). Не тільки вороги Ісуса в першому столітті вбивали пророків, але й їхні предки вбивали їх також, починаючи з днів Авеля. Зверніть увагу, що Ісус пов'язав час життя одного із синів Адама та Єви (першої пари на землі, створеної на шостий день творіння, Буття 1:26–31) із часом «створення світу». Цей час протиставляється часу пророка на ім'я Захарія, якого вороги Ісуса «вбили між храмом і жертовником», як Ісус сказав їм (Матвія 23:35). Захарію від днів Авеля відокремлювали тисячі років. Не його кров, а кров Авеля була пролита від створення світу. Деякі ранні мученики, у тому числі й Авель, жили досить близько до часу створення світу, щоб Ісус міг сказати, що їхня кров була пролита «від створення світу». Якщо людина з'явилася на землі через мільярди років після того, як утворилася сама Земля, і через сотні мільйонів років після появи різних живих організмів, таких як риби, земноводні та рептилії (згідно еволюційної хронології), то як вислів Ісуса міг мати будь-який сенс? Воістину, людина не була створена через багато років після заснування світу, а вже була там «від створення світу».

У посланні до християн у Римі апостол Павло також натякав на те, скільки часу людина існує на землі. Він писав: «Його невидиме – Його вічна сила і Божественність – від створення світу через творіння стає зрозумілим…» (Римлян 1:20). Хто на землі може зрозуміти вічну силу і божественну природу Бога? Людина. (Примітка: хоча дехто може припустити, що ангели можуть зрозуміти невидимі властивості Бога, контекст Римлян 1:18–32 явно стосується людей, а не ангелів). Як довго людина усвідомлювала існування Бога та Його невидимі якості? «Від створення світу». Але як тоді людина могла б логічно «сприймати» або «розуміти» Бога «від створення світу», якщо вона відокремлена від створення «неба і землі, моря» та багатьох різних тварин (наприклад, трилобітів, динозаврів і «ранніх ссавців») мільйонами або мільярдами років (як стверджують прихильники теорії еволюції)? Такий сценарій повністю суперечить Святому Письму.

Якби Бог захотів, Він міг би витратити шість мільярдів років, шість тисяч років або шість секунд на створення світу. Якби Бог якимось чином дав зрозуміти у Своєму Слові, що задіяв на створення світу тривалий період часу – мільйони або навіть мільярди років, – можна було б зрозуміти, чому християни вірили б у це. Однак Бог зробив якраз навпаки. По-перше, Він відкрив, що небеса і Земля є наслідками надприродних причин (що суперечить концепції великого вибуху). По-друге, Він дав нам послідовність подій, які відбулися, що ще більше суперечить теорії еволюції (наприклад, Сонце та зірки були створені після Землі, а не раніше, Буття 1:14–19; птахи були створені раніше за динозаврів, а не після них, Буття 1:20–23). Більше того, Бог точно сказав нам, скільки часу витратив на творіння. Згідно Буття 1, від створення небес і землі до створення людини пройшло шість днів. У наступній книзі Біблії, Вихід, Він двічі нагадує нам, що творіння відбувалося не протягом шести невизначених періодів часу, а протягом шести днів: «Адже за шість днів Господь створив небо, землю, море і все, що в них, і сьомого дня Він спочив» (Вихід 20:11; 31:17). Далі Бог переконливо стверджує, що людина живе на землі не на 14 мільярдів років пізніше від створення всесвіту, посилаючись на те, що вона була на землі (1) «від початку творіння» (Марка 10:6) та (2) «від створення світу» (Римлян 1:20; Луки 11:50).

Якщо Бог справді створив усе за шість буквальних днів і очікував, що ми в це повіримо, що ще Йому потрібно було сказати, крім того, що Він сказав? Наскільки ясніше Йому потрібно було б зробити це? І якщо неважливо, що ми думаємо про цю тему, чому Він взагалі відкрив нам послідовність подій творіння? Дійсно, подібно до того, як Бог чітко висловився щодо ряду тем, які спотворили різні «віруючі» (наприклад, всесвітній потоп Ноя, повернення Христа тощо), Біблія прямо навчає, що Бог словом Своїх вуст промовив до існування всесвіт і все, що в ньому, за шість днів.

10:8 аБуття 2:24

[10:17–22] Автори книг Нового Заповіту неодноразово свідчили про те, що, хоча Ісус «у всьому, як і ми, був випробуваний», але «не згрішив» (Євреїв 4:15, НПУ). Павло стверджував, що Ісус «не знав гріха» (2 Коринтян 5:21). Петро писав, що Христос «не вчинив гріха, і не знайдено підступу в устах Його» і що Він був досконалим жертовним Агнцем, «непорочним і чистим» (1 Петра 2:22; 1:19). Так само Іван писав, що в Христі «гріха немає» (1 Івана 3:5). Ісус був надзвичайно «чистим», «праведним» і «добрим» (1 Івана 3:3; 2:1; Івана 10:11, 14). Крім того, Новий Заповіт багато говорить про божественну природу Христа (див. Спеціальний розділ на стор. 3 коментарів до Івана).

У світлі наполегливих тверджень Біблії про те, що Ісус був і «добрим», і «Богом», деякі заявляють, що в Марка 10:18 (і Матвія 19:17) Ісус сказав якраз протилежне. Оскільки Ісус сказав юнакові: «Чому називаєш Мене добрим? Ніхто не є добрим, один лише Бог», деякі люди стверджують, що Ісус Сам заперечував, що є безгрішним і Богом. То чи Ісус дійсно заперечував Свою божественність і моральну досконалість?

Потрібно пам'ятати, що Ісус часто відповідав на запитання з несподіваною майстерністю. Він давав спонукальні до роздумів відповіді (часто у формі запитань), які, на жаль, багато людей неправильно витлумачили. Той багатий юнак був упевнений у своєму дотриманні різних заповідей (10:20), але він, безсумнівно, ніколи не думав, що Ісус накаже йому продати все своє майно і роздати бідним – залишити все та піти за Ним (10:21). Так само, коли цей чоловік спочатку прийшов до Ісуса, кажучи: «Учителю добрий, що маю робити, аби успадкувати вічне життя?» він ніколи не очікував почути від Нього: «Чому називаєш Мене добрим? Ніхто не є добрим, один лише Бог» (10:17–18).

Здається, той молодий чоловік вважав себе «добрим» (оскільки він був упевнений, що дотримувався всіх заповідей, які згадав Ісус). А можливо він як «добра людина» просто хотів дізнатися від іншої «доброї людини» («доброго вчителя»), що йому потрібно зробити, щоб успадкувати вічне життя. Однак замість того, щоб одразу відповісти на запитання чоловіка, Ісус, схоже, спочатку хотів упокорити його, підкресливши, що він не такий «добрий», яким себе вважав, і змусити його усвідомити, Кого саме він запитував про це. Він звертався не просто до «доброї» **людини**.

У Біблії згадуються різні (прості) люди, яких називали «добрими». Лука записав, що «Варнава був доброю людиною» (Дії 11:24). Павло закликав християн «робити добро всім» (Галатів 6:10). Навіть Ісус, ще до зустрічі з цим багатим юнаком, сказав, що «добра людина з доброго скарбу виносить добро» (Матвія 12:35). Але Ісус у розмові з ним вживав слово «добрий» не в значенні того, якою «доброю» є **людина**. Натомість, Він вживав це слово в тому сенсі, що Бог є **абсолютно, надзвичайно добрим**. Така доброта, про яку Він говорив, була притаманна лише Богові. Тому людина може об'єктивно назвати когось «добрим» лише якщо існує вищий стандарт доброти – вищий, бездоганний, добрий Бог.

Ісус ніколи не говорив того, що стверджують скептики, мусульмани та інші – ніби Він не був добрим або що Він не був Богом. Натомість Ісус намагався спонукати того багатого юнака зрозуміти, що означає називати Його «**добрим** учителем». Чи «добрі» (звичайні) вчителі-**люди** заявляють, що вони є Месіями? Чи «добрі» люди приймають поклоніння і шану, які належать лише Богові (Івана 5:23)? Чи «добрі» люди стверджують, що мають владу прощати гріхи? Абсолютно ні! Але Ісус мав владу прощати гріхи. Він фактично стверджував, що є Месією, і приймав поклоніння. Ісус мав на увазі, що якщо юнак був правий, і Ісус дійсно був добрим (і він був правий), то це означало, що Ісус також був Богом. Зауваження Ісуса було, по суті, явним проголошенням Його Божества.

10:19 аВихід 20:12–16; Второзаконня 5:16–20

10:24 aNU-текст опускає *тим, які надіються на багатство*.

10:29 aNU-текст опускає *або дружину*.

11:9 аПсалом 117:26

11:10 aNU-текст опускає *в Ім'я Господнє*.

[10:46–52] *Дивіться коментарі до Матвія 20:29–34.*

[11:1–11] *Дивіться коментарі до Луки 19:28–36.*

11:17 aIcaї 56:7

bЄремії 7:11

[11:12–14, 20–21] Нерідко при читанні Євангелій можна неправильно зрозуміти хронологію подій, яка надана в чотирьох Євангеліях. Справа в тому, що автори Євангелій ніколи не стверджували, що записали всі події життя Ісуса в тому порядку, в якому вони відбувалися. Якщо початок якоїсь дії чи події не позначається певним маркером (наприклад, «наступного дня», «зранку», «у суботу» тощо), то між віршами можуть бути часові проміжки. Одним із прикладів цього є розповідь про всохлу смоківницю в цих віршах і в Матвія 21:18–20.

У Євангелії від Марка Господь прокляв смоківницю, але в розповіді не сказано, **коли вона всохла**. Наступного дня учні побачили, що вона засохла, і Петро згадав, що сказав Господь. А в оповіданні Матвія сказано, що Господь прокляв дерево, і воно негайно всохло, але не вказано, **коли учні побачили це**. Там просто сказано: «Учні, коли побачили це…» (Матвія 21:20), без зазначення точного часу. Виходячи з такого формулювання, учні могли побачити засохле дерево одразу ж як Ісус прокляв його, наступного дня, наступного місяця чи навіть наступного року. У цьому вірші з Євангелія від Матвія не зазначено проміжку часу між моментом, коли смоківниця всохла, і моментом, коли це помітили учні.

Проте Марк точно вказує проміжок часу між прокляттям і моментом, коли учні помітили це, – один день. Оскільки Євангелія не претендують на викладення подій в точному хронологічному порядку, і Матвій, і Марк розповідають лише частину історії. Найкраще, що можна зробити в цьому випадку, це відтворити з обох уривків те, що сталося. І в Марка 11:12, і в Матвія 21:18 написано, що Ісус зголоднів, підійшов до смоківниці і, не знайшовши на ній смокв, прокляв її. Далі Матвій записав, що вона «враз усохла» (21:19), а Марк записав, що учні чули, як Ісус прокляв дерево, але не говорить, чи помітили вони тоді ж, що дерево всохло, чи ні (11:14). Потім Марк розповідає про те, як Ісус очистив храм в Єрусалимі (11:15–19). Далі обидва автори розповідають про здивування учнів, коли вони побачили засохлу смоківницю, причому Марк зазначає, що це було «вранці» [наступного дня] (11:20–21), а Матвій не вказує, скільки часу минуло між подіями в 21:19 і 21:20.

Інше питання, яке слід розглянути (і, яке, мабуть, найчастіше виникає при обговоренні всохлої смоківниці) полягає в тому, коли Ісус прокляв дерево – **до** чи **після** очищення храму. Оскільки Матвій пише про цю подію перед прокляттям смоківниці (21:12–19), а Марк пише про очищення храму після того, як Ісус прокляв її (11:15–19), вважається, що один із них помилився. Проте правда в тому, що розповідь у Матвія є скоріше підсумком подій, тоді як розповідь у Марка є більш детальною та впорядкованою. Христос насправді двічі приходив до храму (Марка 11:11, 15), і прокляв смоківницю під час другої подорожі. Якщо розглядати цю історію в цьому ракурсі, тоді уявні протиріччя між розповідями Матвія і Марка сприймаються просто як питання того, що розповідь Матвія є більш узагальненою, ніж розповідь Марка. І хоча Матвій не надає «розкладу подій», Марк показує, що учні помітили всохлу смоківницю, повертаючись із храму.

[11:20] *Дивіться коментарі до Матвія 21:18–22.*

11:26 aNU-текст опускає цей вірш.

[11:27–33] *Дивіться Спеціальний розділ про владу на стор. 4 коментарів до Колосян.*

12:11 aПсалом 117:22, 23

12:26 aВихід 3:6, 15

[12:18–27] *Дивіться коментарі до Матвія 22:23–33.*

12:30 aВторозаконня 6:4, 5

bNU-текст опускає це речення**.**

12:31 aЛевіт 19:18

12:33 aNU-текст опускає *всією душею*.

12:36 аПсалом 109:1

12:42 аДрібна мідна монета.

[12:35–37] *Дивіться коментарі до Матвія 22:41–46.*

13:8 аNU-текст опускає *і розруха*.

13:14 аДаниїла 11:31; 12:11

[13:14 і далі] *Дивіться Спеціальний розділ на стор. 32 коментарів до Матвія щодо цього уривка.*

13:29 аАбо *Він близько*.

[13:32] Якщо Святий Дух є Богом (Дії 5:3–4) і, отже, всезнаючим (Псалом 138), чому Ісус сказав про Своє повернення, що «про той же день або годину не знає ніхто: ні ангели на небі, ні Син, а тільки Отець» (вірш 32)? Чому «тільки один Отець» (Матвія 24:36) знає про час другого пришестя Ісуса? Чи Святий Дух не може знати про це?

Коли Ісус прийшов у цей світ у тілі, Він добровільно «умалив Себе» (Филип'ян 2:7). Він залишив духовне царство, щоб зодягнутися в тіло (Івана 1:14) і **добровільно** стати підвладним таким тягарям, як голод, спрага, втома та біль. Наш всемогутній, всезнаючий, святий Бог вирішив прийти в цей світ як безпорадне немовля, Яке вперше за Своє вічне існування «набувало мудрості» (Луки 2:52). Перебуваючи на землі у тілі, Ісус добровільно підкорив Себе Отцю[15].

Було висунуто припущення, що, як Ісус вирішив не знати певної інформації, перебуваючи у світі, (зокрема, дату Свого повернення), можливо, і Святий Дух також добровільно певною мірою обмежував Себе протягом першого століття. Можливо, особлива роль Святого Духа в першому столітті в забезпеченні чудодійних дарів (Дії 2:38; 1 Коринтян 12:7), особливого одкровення (Івана 14:26; 16:13), божественного натхнення (2 Тимофія 3:16), заступництва (Римлян 8:26) тощо, була дещо подібна до ролі, яку взяв на Себе Христос. Тобто, чи могло бути так, що і Бог-Син, і Бог-Дух добровільно обмежили Свої знання на землі в першому столітті? І чи може тому Ісус сказав, що «про той же день або годину не знає ніхто: ні ангели на небі, ні Син, а **тільки Отець**» (Марка 13:32)? Враховуючи те, що багато християн і біблеїстів вірять, що навіть Бог-Отець може вільно обмежити Своє знання про певні речі, багато хто, швидше за все, пояснить Марка 13:32 і Матвія 24:36 тим, що Святий Дух вільно обмежив Своє знання щодо часу повернення Христа. А особливо враховуючи незаперечний факт, що Син Божий добровільно вирішив певний час не знати певних речей, можливо, і Святий Дух міг вирішити зробити так само.

Проте Сам Святий Дух відкрив через апостола Павла, що Він, Дух, «досліджує все, навіть глибини Божі. Бо хто з людей знає те, що є в людині, крім духа людини, який живе в ній? Так само й **Божого ніхто не пізнав, хіба тільки Дух Божий**» (1 Коринтян 2:10–11). Більше того, у Святому Письмі немає чітких тверджень про те, що Святий Дух свідомо вирішив не знати певних речей, як це сказано про Ісуса (Марка 13:32; Луки 2:52). Є лише твердження Ісуса про те, що «тільки Отець» знає день і час повернення Сина, з якого можна зробити висновок, що Дух Божий не знав про той день. Більше того, у тому контексті Ісус наголошував на словах «ніхто не знає» набагато більше, ніж на твердженнях «ні ангели на небі, ні Син». Ісус хотів дати зрозуміти, що так само, як люди за днів Ноя «**не знали**», коли настане потоп (Матвія 24:39), і так само, як слуги в притчі **не знають**, «коли господар повернеться» (Марка 13:35), і **ви** «**не знаєте**, якого дня прийде ваш Господь» (Матвія 24:42, Марка 13:33). Таким чином, Ісус навчав надзвичайно важливого головного принципу в цих розділах про «пильнування» та «готовність» до невідомого часу повернення Христа (Марка 13:32–37). Хоча ми й можемо щось дізнатися про добровільне і свідоме обмеження Месією Свого всезнання (Марка 13:32), «метою Ісуса було не визначити межі Його богословських знань, а показати необхідність пильнування, а не розрахунку»[16] – урок, який повинні засвоїти всі лжепророки «кінця світу».

Замість того щоб відкидати всезнання Святого Духа протягом певного періоду в історії людства, існує краще пояснення: такі вирази, як «ніхто», «тільки», «крім», «усі» тощо часто вживаються в обмеженому значенні. Наприклад, у Посланні до римлян апостол Павло написав, що «як юдеї, так і греки, – **всі** під гріхом, як написано: Немає **ні одного** праведного… Всі збилися з дороги… **немає** такого, хто б робив добро, немає **ні одного**» (3:9, 10, 12). У цьому уривку Павло наголошував на тому факті, що «всі згрішили й позбавлені Божої слави» (Римлян 3:23), але він

вживав ці включні й виключні терміни (наприклад, «усі», «ні одного») в дещо обмеженому сенсі. Павло явно не включав у цю категорію Ісуса, оскільки в іншому місці він писав, що Він «не знав гріха» (2 Коринтян 5:21; пор. Євреїв 4:15; 1 Петра 1:19). Він також не включав немовлят (які потрапляють на небеса), розумово відсталих людей або ангелів. Хто ж тоді згрішив? За очевидним винятком безгрішного Сина Божого – усі люди відповідального розуму та віку. (Дивіться також коментарі до Римлян 7:9 щодо відповідальності).

Ісус молився до Отця, кажучи: «Вічне життя є те, щоби знали Тебе, **єдиного істинного Бога**, і Того, Кого Ти послав, – Ісуса Христа» (Івана 17:3). Чи маємо ми вважати, що цими словами Ісус мав на увазі, що ні Він, ні Святий Дух не мають божественної природи? Зовсім ні. Навпаки, коли Біблія відкриває, що існує лише один Бог, один Спаситель, один Господь, один Творець (Ісаї 44:24; Івана 1:3), розум і одкровення вимагають розуміти це так, що натхненні автори виключають усіх і все – **окрім іпостасей Божества**. Дивіться Спеціальні розділи на стор. 3 коментарів до Івана і стор. 5 коментарів до 1 Івана.

У Євангелії від Матвія 11:27 Ісус сказав: «Все передав Мені Мій Отець, і **ніхто не знає Сина, тільки Отець; ані Отця ніхто не знає, лише Син** – і той, кому тільки бажає Син відкрити». Чи маємо ми вірити, що Дух Божий не повністю розуміє Сина Божого чи Бога Отця? Зрештою, Ісус сказав, що «ніхто не знає Сина, тільки Отець; ані Отця ніхто не знає, лише Син». Знову ж таки, поняття «ніхто», «тільки» і «лише» слід розуміти в обмеженому значенні. Ісус ні в якому разі не мав на увазі, що Дух Божий, Який «досліджує все, навіть глибини Божі» (1 Коринтян 2:10), не повністю розуміє Отця, на відміну від Ісуса. Син Божий показав, що, окрім того, «кому тільки бажає Син відкрити» (Матвія 11:27), «жодна людина чи ангел не розуміють характер безкінечного Бога ясно й повно… Ніхто крім Бога не знає Його повністю»[17]. І знову Ісус мав на увазі Свою божественність. Прості люди не можуть по-правді говорити так. Ісус є Богом. Ми не повинні виключати Святого Духа з висловлювання Ісуса про Себе та Бога-Отця в Матвія 11:27, так само як і виключати Отця чи Сина з висловлювання Павла про Духа в 1 Коринтян 2:10–11.

Немає потреби робити висновок, що Святий Дух на певний час відмовився від Свого всезнання, тому що Ісус заявив про Своє повернення, що «про той же день або годину не знає ніхто: ні ангели на небі, ні Син, а тільки Отець». З огляду на те, як Бог і автори біблійних оповідань часто використовували виключні терміни в обмеженому сенсі, і особливо тому, що ці терміни стосуються Божества, неможливо довести, що Ісус у Своєму твердженні виключав Духа Божого. Якщо ми не повинні виключати Ісуса та Святого Духа з Бога, Якого Ісус прославляв в Івана 17:3, і ми не повинні виключати Святого Духа з Божества, виходячи зі слів Ісуса в Матвія 11:27, робити висновок, що у Марка 13:32 і Матвія 24:36 Христос мав на увазі, що Святий Дух не знав про день Його повернення, здається абсолютно непотрібним.

14:19 aNU-текст опускає *І інший: Чи не я?*

14:22 aNU-текст опускає *споживайте*.

14:24 aNU-текст опускає *Нового*.

14:27 aЗахарії 13:7

[14:30] Скептики заявляють, що розповідь Марка про цю подію явно суперечить іншим євангельським розповідям, таким чином нібито «доводячи» недосконаліть Святого Письма. Уривки, про які йде мова, знаходяться тут у Марка 14, а також у Матвія 26, Луки 22 та Івана 13. Матвій, Лука та Іван цитують слова Ісуса, що Петро відречеться від Нього тричі до того, як заспіває півень.

- «Ісус промовив до нього: Запевняю тебе, що цієї ночі, перш ніж заспіває півень, ти тричі від Мене відречешся» (Матвія 26:34).
- «*Ісус* же мовив: Кажу тобі, Петре, не заспіває півень сьогодні, як ти тричі зречешся Мене, *стверджуючи*, що не знаєш Мене!» (Луки 22:34).
- «Відповідає [йому] Ісус…Знову й знову запевняю тебе: не проспіває півень, як ти тричі відречешся від Мене» (Івана 13:38).

Після того як Петро втретє відрікся від Ісуса, ці три автори записали, що пророцтво Ісуса сповнилося саме так, як Він і сказав.

- «І враз заспівав півень. Тож згадав Петро слова, які сказав Ісус: Перше ніж півень заспіває, ти тричі відречешся від Мене» (Матвія 26:74б–75).
- «І тут же, як він говорив, заспівав півень. Обернувшись, Господь поглянув на Петра; і Петро згадав слова Господа, коли Він йому сказав: Перше ніж півень сьогодні заспіває, відречешся від Мене тричі» (Луки 22:60–61).
- «Тоді знову Петро відрікся. І враз заспівав півень» (Івана 18:27).

Матвій, Лука та Іван свідчать, що Петро тричі відрікся від Ісуса до того, як заспівав півень. Проте Марк каже інше. Після того, як Петро вперше відрікся від Ісуса, він «вийшов геть у переддвір'я. І тут заспівав півень» (Марка 14:68). А після того, як Петро втретє відрікся від Ісуса, «вдруге заспівав півень. І згадав Петро слова, які йому сказав Ісус: Перш ніж півень двічі заспіває, ти тричі зречешся Мене!» (Марка 14:72)

Розповідь Марка відрізняється від розповідей інших авторів цим уточненням, що півень проспівав після першого зречення Петра і знову після його третього зречення. Але чи становлять ці відмінності законне протиріччя? Чи вони вказують на те, що Біблія не від Бога, як заявляють деякі критики? Абсолютно ні.

Розгляньте наступну ілюстрацію. Сім'я з трьох осіб вперше разом пішла на футбольний матч шкільної команди. Батько і син уже були на кількох іграх до цієї, але мати ще ніколи не відвідувала гру шкільної команди. Увійшовши на стадіон, батько каже своєму 16-річному синові, що вони зустрінуть його біля воріт № 12 після сигналу. Вислухавши інструкції, син біжить до трибун подивитися розіграш м'яча. Дружина, яка не чула вказівок, які її чоловік дав синові, потім запитує його, коли вони зустрінуться з сином. Чоловік відповідає: «Ми зустрінемо його прямо біля воріт, у які щойно увійшли, після четвертого сигналу». Після четвертого сигналу? Але він сказав синові «після сигналу». Чи батько суперечив сам собі? Ні. Просто на цьому конкретному стадіоні хронометристи зазвичай дають звуковий сигнал після кожної чверті матчу. Але, коли ми говоримо «по сигналу», зазвичай ми маємо на увазі сигнал, який сповіщає про **закінчення** матчу. Син був знайомий зі спортивним жаргоном, і тому батько сказав йому, що вони побачать його «після сигналу». З іншого боку, дружина, яка ніколи ще не була на футбольному матчі, отримала інші, більш детальні інструкції, – що вони знов зустрінуться з сином після четвертого й останнього звукового сигналу, який позначає кінець основної гри. Якщо б їй було сказано, що вони зустрінуться з сином після того, як пролунає звуковий сигнал, вона очікувала б, що це буде після першого ж звукового сигналу. Таким чином, їй була надана більш детальна інформація. Звісно, ніхто не буде стверджувати, що в цьому батько суперечив сам собі.

Подібним чином не треба припускати, що якщо троє авторів Євангелій написали, що півень заспівав один раз, а Марк записав, що півень заспівав двічі, існує суперечність. Реально півень заспівав двічі, однак саме другий раз (єдиний, про який згадують Матвій, Лука та Іван) був «головним» (як четвертий «сигнал» у футбольному матчі). У першому столітті півні зазвичай співали щонайменше двічі за ніч. Перший спів (про який згадав лише Марк у 14:68) зазвичай був між північчю і першою годиною ночі. Відносно небагато людей коли-небудь чули або знали про це[18]. Імовірно, Петро також його не почув; інакше його спляче сумління напевно прокинулося б.

Другий раз півень співав незадовго до світанку – ймовірно, близько третьої години ранку[19]. [Майте на увазі, що біблійні години не завжди можна точно узгодити з сучасною системою відліку часу]. Саме цей спів зазвичай називався «співанням півнів». Чому? Тому що саме в цей час ночі (перед світанком) півні співали найголосніше, і їхній «пронизливий дзвін» допомагав закликати робітників до роботи[20]. Цей спів півнів служив для стародавнього світу свого роду будильником. Раніше у своєму Євангелії Марк записав, що Ісус говорив про цей «головний» спів, коли сказав: «Тому пильнуйте, бо не знаєте, коли господар повернеться: увечері, опівночі, чи як заспіває півень, чи вранці» (Марка 13:35–36). Цікаво, що навіть коли працівників скликали на роботу за допомогою штучних пристроїв (наприклад, горном), цей час ночі все ще позначався прислів'ям «зі співом півнів»[21]. Якби ви жили в першому столітті і вам було наказано бути

готовими до роботи, коли «заспіває півень», ви б знали, що робота починається вдосвіта. Якби вам сказали, що робота починається з другого співу півнів, ви б розуміли, що робота починається на світанку. Це не суперечливі твердження, а скоріше два способи сказати те саме.

Коли Ісус сказав: «перш ніж заспіває півень, ти тричі від Мене відречешся» (Матвія 26:34), здається очевидним, що Він використав «спів півня» у більш традиційному значенні. Марк, з іншого боку, уточнює, що півень співав двічі. Подібно до того, як чоловік дає дружині більш детальні інструкції щодо футбольного матчу, і Марк записав цю подію з більшою точністю. Можливо, Марк цитував точні слова Ісуса, тоді як інші автори (під проводом Святого Духа) вважали за потрібне використовувати менш чіткий стиль, щоб вказати той самий час ночі[22]. Або ж Ісус міг зробити обидві заяви. Після того як Петро заявив, що ніколи не відрікся б від Господа, Ісус міг би повторити Свою першу заяву і додати ще одну деталь, кажучи: «Запевняю тебе, що ти нині, цієї ж ночі, перш ніж **двічі** заспіває півень, тричі відречешся від Мене» (Марка 14:30). Розуміючи, що «спів півня» зазвичай позначав час перед світанком, ми можемо бути впевнені, що між авторами Євангелій немає суперечностей.

[14:69] Усі чотири автори Євангелій свідчать, що з Петром розмовляла «служниця» (Матвія 26:69; Марка 14:66; Луки 22:56; Івана 18:17). А потім розповіді авторів, здається певною мірою відрізняються.

- Матвій пише: «…побачила його **інша** й каже тим, які там були: Цей був з Ісусом Назарянином!» (26:71).
- Марк записав: «**Служниця**, побачивши його знову, почала говорити присутнім, що він – *один* з них» (14:69).
- Лука пише: «Невдовзі **другий**, побачивши його, сказав: І ти – *один* з них!» (22:58).
- Іван свідчить: «І тут **запитали** його: А ти не з Його учнів?» (18:25).

Приблизно через годину (Луки 22:59), безпосередньо перед третім зреченням Петра, Іван пише, що «один із рабів первосвященика, родич того, якому Петро відтяв вухо», звинуватив Петра (18:26). З іншого боку, Матвій і Марк пишуть: «ті, які там стояли», звинуватили його в тому, що він був з Ісусом (Матвія 26:73; Марка 14:70). Як усі євангельські розповіді можуть бути точними, якщо всі вони різні? Чи Матвій, Марк, Лука та Іван помилилися в записі цієї події?

Уявіть, що ви сидите поруч із трьома репортерами на професійному баскетбольному матчі. Через десять хвилин гри на трибунах спалахує сварка за участю одного відомого баскетболіста та кількох уболівальників. Наступного ранку троє репортерів переказують події таким чином:

- Репортер №1: після того, як розлючений уболівальник, який сидів за лавою запасних команди, образив Джо Сміта, Джо вбіг на трибуни та вимагав, щоб той припинив образи.
- Репортер №2: кілька вболівальників за лавою запасних «Крил» протягом 10 хвилин глузували зі Сміта, викрикуючи образи расового характеру. Врешті-решт Джо не витримав, вискочив на трибуни і став кричати на них, наполягаючи, щоб вони припинили словесні образи.
- Репортер №3: що змусило Джо Сміта вбігти на трибуни й погрожувати батькові та його трьом синам? Батько обзивав Джо образливими словами, і до нього приєдналися сини, неодноразово називаючи його слабаком.

Чи можливо, щоб усі три ці репортажі були правдивими? Чи можна чесно сказати, що Джо зреагував на поведінку «розлюченого фаната» і водночас – на поведінку «кількох фанатів»? Чи могли вони називати Джо і слабаком, і іншими образливими словами? Відповісти на всі три запитання можна ствердно. Репортери розповідають історії з різних точок зору і часто включають деталі, які пропускають інші репортери. Більшість людей без проблем розуміють сучасні приклади **додаткової інформації**. Насправді ми часто читаємо різні звіти про ту саму історію, щоб отримати повнішу картину того, що сталося. Історія одного репортера може відрізнятися від історії іншого і при цьому не суперечити їй.

Чи розбіжності в розповідях авторів Євангелій щодо звинувачень Петра є доказом помилок у Біблії? Не більше, ніж розбіжності у звітах баскетбольних репортерів є доказом помилок з

їхнього боку. Під час першого зречення Петра одна зі служниць первосвященика звинуватила його в тому, що він учень Христа. До другого зречення Петра автори повідомляють нам, що його звинувачували багато людей, включаючи (1) ту саму служницю, яка зіткнулася з ним уперше (Марка 14:69), (2) чоловіка без імені (Луки 2258) і (3) групу осіб (Івана 18:25). Лише через годину «один із рабів первосвященика», родич Малха, звинуватив Петра (Івана 18:26) разом із «тими, що там стояли» (Матвія 26:73; Марка 14:70). У цих звітах немає нічого невідповідного.

Звичайно, можна уявити, як різні кровожерливі люди всю ніч кидали звинувачення в бік Петра в надії, що його теж заарештують, поб'ють і вб'ють, як і Ісуса. Крім того, легко уявити, як служниця, звинувачення якої одного разу збурило натовп, могла б і далі слідувати за Петром і повторювати свої звинувачення, до яких приєднувались і інші. Ми повинні пам'ятати, що ці розповіді не суперечать, а доповнюють одна одну. Жоден автор не надає всіх деталей кожної події. Необхідно прочитати всі розповіді, щоб мати найкраще розуміння, що відбулося. Так, та чи інша подія сталася лише одним способом, але вона була записана чотирма різними особами з чотирьох різних, але узгоджених точок зору.

14:70 aNU-текст опускає *і мова твоя подібна*.

[14:72] *Дивіться коментарі до 14:30.*

[15:2] В одному з найвідоміших пророцтв щодо приходу Месії пророк Ісая передбачив страждання, які Христос зазнає під час Свого суду та розп'яття, кажучи (ніби це вже сталося): «Він же зранений був через наші беззаконня і був побитий через наші гріхи. На Ньому – покарання *задля* нашого миру, його раною наше зцілення.... Він прибитий і впокорений, **не відкриває своїх уст**. Як вівця, Він був ведений на заріз і, як ягня, без голосу перед тим, хто його стриже, так **не відкриває Він Своїх уст**» (Ісаї 53:5, 7). За словами Ісаї, Месія мав не лише зазнати жорстокого покарання перед смертю, але й робити це безмовно, як ягня перед тим, хто його стриже.

Проблема з цим уривком у деяких людей полягає в тому, що за розповідями євангелістів Ісус «відкривав уста» перед Своїми обвинувачами, а також пізніше, вже на хресті. Коли після арешту Ісуса в Гетсиманському саду первосвященик запитав Його: «Чи Ти Христос, Син Благословенного?», Ісус відповів не мовчанням, а двома твердженнями, які розлютили юдейську раду. Він сказав: «Я є, і ви побачите Сина Людського, Який сидітиме праворуч Сили та йтиме на хмарах небесних!» (Марка 14:61–62). Потім Ісуса привели до Пилата, де Його знову запитали про Його особу: «Ти – Цар юдеїв?» Як і раніше цієї ночі, Він не мовчав, а відповів Пилату: «Ти кажеш!» (Марка 15:2). Навіть висячи на хресті кілька годин потому, Ісус зробив кілька заяв, зокрема: «Отче, прости їм, бо вони не знають, що роблять!» (Луки 23:34) і «Боже мій, Боже мій, чому Ти Мене покинув?» (Марка 15:34). Отже, як пророцтво про стражденного слугу в Ісаї 53 може стосуватися Ісуса, якщо Він, насправді, «відкривав уста», як під час Свого суду, так і страждань на хресті?

Очевидно, якщо фраза «не відкриває Він Своїх уст» означала б, що Месія ніколи не вимовить жодного слова, будучи «прибитим і впокореним», тоді Ісус не міг би бути стражденним слугою з цього пророцтва, і натхненні автори, проповідники і пророки першого століття, які застосовували цей уривок до Нього, помилялися б (Дії 8:32–33). Однак правильне розуміння цієї фрази показує, що вона не означає **буквальної** безмовності – тобто, що звинувачений взагалі «не відкриє Своїх уст». По-перше, навіть скептики не тлумачили б цей вірш так, що стражденний слуга буквально тримав би свій рот закритим, і що якби він хоч раз розтулив губи, щоб пропустити повітря, воду або їжу, то пророцтво було б анульоване. Це було б абсурдним трактуванням фрази «не відкриває Він Своїх уст», тому що в цьому уривку Ісая чітко використовує слово «уста», маючи на увазі те, що вони **роблять** – допомагають говорити – як метонімію (фігуру мови, коли одна назва або слово використовується замість іншого). По-друге, фрази «відкривати уста» і «не відкривати уста» є єврейськими ідіомами, які зустрічаються як у Старому, так і в Новому Заповітах і часто використовуються для позначення тривалості, свободи та/або характеру мови, а не того, чи було сказано одне або кілька слів.

Зверніть також увагу на те, як ідея «відкривати уста» іноді використовується в Новому Заповіті. Після того як Пилип пояснив ефіопському євнухові текст Святого Письма, який той читав (до речі, це було пророцтво з Ісаї 53, див. Дії 8:30–33), у тексті сказано: «**Відкривши уста** й почавши з цього Писання, Пилип благовістив йому про Ісуса» (Дії 8:35). Зверніть увагу, що Пилип і до того говорив з євнухом (8:30), і, ймовірно, зробив інші вступні зауваження, які не записані Лукою в Книзі Дії. Однак, тільки коли Пилип почав **тривалу** промову до євнуха і **проповідував** йому добру новину про Ісуса, про нього сказано, що він «відкрив уста».

В Дії 10 Лука записав про візит Петра до язичника на ім'я Корнилій. Після того, як Дух Божий покликав його до міста, де жив Корнилій (10:19–20), Петро вирушив туди наступного дня. Прибувши, Петро говорив з Корнилієм про різні речі. Спочатку він дорікнув Корнилію за те, що той спробував поклонитися йому, сказавши: «Встань, я ж така сама людина!» (10:26). Потім він продовжив говорити з ним про інші речі, не згадані конкретно в тексті (10:27). А потім він відкрив Корнилію та його домашнім, що Бог показав йому (юдею), що язичників більше не слід вважати нечистими. Після кількох хвилин (або, можливо, навіть кількох годин) розмови між Петром і Корнилієм (10:24–33) Лука записав: «**Відкривши вуста**, Петро промовив…» (10:34) і почав відстоювати Христа та християнську віру. Чи «відкривав» Петро свої уста до цього часу? Так. Чи говорив він уже з Корнилієм про різні речі? Звичайно. Але тепер Петро **дійсно** починає говорити. Так, він уже говорив і до того, але тепер він «відкрив свої уста». Тепер він **проповідував** євангеліє Христа.

У своєму посланні до церкви в Коринті Павло написав: «Наші уста **відкрилися** до вас, коринтяни» (2 Коринтян 6:11). Очевидно, що ця заява має більше значення, ніж просто «Павло **говорив** з коринтянами». Деякі сучасні версії перекладають цей вірш, використовуючи такі слова, як «відкрито» або «вільно» (NIV), щоб описати, як Павло і Тимофій говорили з коринтянами. Замість того щоб приховувати різні істини, які були б корисні для церкви в Коринті (2 Коринтян 4:2–3), вони говорили відкрито і без стриманості. Вони **беззастережно** присвятили себе служінню коринтянам, щоб вони прийняли їхнє послання (пор. 2 Коринтян 6:1–2)[23]. Ось як Павло використовував фразу «відкрити уста».

Коли пророк Ісая написав, що стражденний слуга «**не** відкриває Своїх уст», прибитий і впокорений (Ісаї 53:7), він не мав на увазі, що Ісус не сказав жодного слова від моменту Його арешту в саду і до смерті на хресті. Сенс цієї фрази полягає в тому, що Ісус не буде говорити **вільно і беззастережно** на Свій захист. Хоча Ісус міг би відповісти Своїм обвинувачам, «відкривши Свої уста», і дати потужний, тривалий захист Своєї невинності (подібно до того, як Пилип, Петро і Павло свідчили про Христа і своє служіння, «відкривши уста»), Ісус вирішив стриматися перед Своїми обвинувачами та мучителями. Замість того щоб покликати 12 легіонів ангелів, щоб вони воювали за Нього (Матвія 26:53), Ісус смиренно підкорився Своїм ворогам. Замість того щоб зробити якесь видатне чудо перед Іродом, щоб здобути Собі свободу (Луки 23:8), і замість того щоб уразити первосвященика сліпотою, намагаючись переконати Синедріон, що Він дійсно Син Божий, Ісус стримав Свою силу. Менше ніж за добу до цього Ісус зцілив відтяте вухо Малха, але під час Свого суду і розп'яття Ісус не зробив нічого, щоб полегшити **Свої** страждання, і навіть не згадав про це чудо на Свій захист. Враховуючи, що Христос **міг** би зробити зі Своїми обвинувачами і який усний захист Він **міг** би надати на Свій захист, Його пасивне підкорення їм просто вражає. Дійсно, «коли Його лихословили, Він не лихословив; страждаючи, не погрожував, а передавав Тому, Хто судить справедливо» (1 Петра 2:23)

Фраза «не відкриває Він Своїх уст» у пророцтві про стражденного слугу – це єврейська ідіома та гіперболічний вираз, який означає, що Ісус утримався від надання вичерпного юридичного захисту на Свій захист. Під час більшої частини Свого страждання та пригнічення Він мовчав (Матвія 26:62–63; 27:12–14). В інших випадках (Марка 15:2) Він промовив лише кілька слів, і жодне з них навіть і близько не є тим захистом, який Він міг би дати на Свою користь, якби намагався уникнути переслідування та розп'яття.

15:4 аУ NU-тексті – *як багато того, в чому Тебе звинувачують.*

[15:25] Марк записав, що «була третя година, як розіп'яли» Господа, тоді як Іван зазначає, що «близько шостої години» (19:14) Ісус ще був на суді перед Пилатом, що, здається, було після часу, який Марк зазначив як час розп'яття Христа. Але узгодити ці зовнішні відмінності між собою досить просто.

Живучи в XXI столітті, ми забуваємо або навіть не усвідомлюємо, що люди не завжди обчислювали час так, як зараз. Ми можемо швидко визначити час у будь-якій точці світу. Наприклад, якщо в Монтгомері, штат Алабама, (який знаходиться в Центральному часовому поясі) 9:00 ранку, то в Нью-Йорку (який знаходиться в Східному часовому поясі) це 10:00 ранку, в Лондоні – 15:00, а в Сіднеї – північ. У стародавні часи люди використовували різноманітні системи для обчислення часу.

Ретельне вивчення біблійного тексту показує, що Іван (який писав наприкінці першого століття, через кілька років після написання синоптичних Євангелій, далеко від Палестини) базував свої обчислення на **римському цивільному часі**. Матвій, Марк і Лука, з іншого боку, визначали дні та години відповідно до **єврейського часу**.

Зважаючи на ці факти, прочитаймо контекст згадки Івана про «шосту годину»: «Почувши це слово, Пилат вивів Ісуса у двір, сів на місце судді, що зветься літостротон, – єврейською мовою: гаввата. Була ж п'ятниця *перед* Пасхою, **близько шостої години**» (Івана 19:13–16).

Іван насправді не посилається на годину розп'яття, а лише на процедури, що йому передували, зокрема на загальний часовий проміжок, коли Пилат передав Ісуса римським охоронцям для початку процедури виконання вироку. На цей момент мученицька, тривала подорож до місця страти була ще попереду. Початок цих подій був «близько шостої години» ранку.

Згідно оповідання Марка, «була **третя година**, як розіп'яли Господа». За єврейською системою обчислення часу, «третя година» у Марка – це 9:00 ранку – через три години **після** «шостої години» у Івана. Цього часу достатньо, щоб відбулися події, що передували фактичному розп'яттю, зберігається їх правильна послідовність, і підтверджується бездоганна історичність Біблії.

15:28 aІсаї 53:12

bNU-текст опускає цитату.

15:34 aПсалом 21:2

[15:32] *Дивіться коментарі до Матвія 27:44.*

[15:46] Одне з найбільш ігнорованих правил тлумачення інформації, яким критики Біблії часто нехтують у своїх нападках на Писання, полягає в тому, що додаткова інформація не обов'язково є суперечливою. Коли один автор біблійного оповідання надає більше деталей, ніж інший щодо певної теми, неправильно припускати, що один із авторів помиляється. Наприклад, коли один сучасний журналіст пише про чоловіка, який щойно уникнув смерті внаслідок серйозної катастрофи, а інший журналіст пише про цього ж чоловіка і його дружину (яка стоїть поруч із ним), що постраждали від руйнівного лиха, це не означає, що перший журналіст був нечесним у своєму поданні правди про ситуацію. Аналогічно, незліченну кількість разів у Писанні, і особливо в Євангеліях, надається додаткова інформація, яку критики не можуть справедливо довести як суперечливу.

Розгляньмо, як Матвій, Марк і Лука пишуть про те, як чоловік на ім'я Йосиф узяв тіло Ісуса після Його розп'яття, «обгорнув полотном і поклав у висічену гробницю» (Луки 23:53; Матвія 27:59-60; Марка 15:46). Але апостол Іван зазначає, що Йосифу насправді допомогли поховати Ісуса. Він пише: «Після цього Йосиф з Ариматеї, який був учнем Ісуса, – але таємним, оскільки боявся юдеїв, – попросив Пилата, щоби зняти тіло Ісуса. І Пилат дозволив. Тож прийшов і взяв Його тіло. Прибув також і Никодим, який раніше приходив вночі до Нього, несучи суміш смирни з алое, близько ста літрів. Отже, вони взяли тіло Ісуса та обгорнули його полотном з пахощами,

– згідно зі звичаєм поховання в юдеїв» (Івана 19:38–40). Чи суперечать розповіді про поховання Ісуса одна одній? Скептики навряд чи можуть це довести. Це просто приклад надання додаткової інформації одним із авторів Біблії. Якби Матвій, Марк і Лука стверджували, що Йосиф був єдиною людиною, залученою до поховання Ісуса, тоді у скептиків був би вагомий аргумент. А так Іван просто додав деякі факти до історії.

Коли Марк і Лука записали, як юдеї просили Пилата звільнити Варавву, вони обидва назвали його вбивцею (Марка 15:7; Луки 23:18–19; Дії 3:14). А коли Іван писав про Варавву, він не згадував його «вбивчого» минулого, а просто зазначив, що «Варавва ж був розбійником» (Івана 18:40). Чи можливо, що Варавва був і вбивцею, і розбійником? Звичайно. У скількох в'язницях у світі сьогодні утримуються особи, які вчинили як убивство, так і розбій?

Можливо, автори книг Біблії і не сформулювати все саме так, як дехто вважає за потрібне, але такі особисті (або культурні) уподобання не скасовують їхні писання. У Євангеліях твердження часто доповнюються, надаються додаткові докази. І правда в тому, що таких доповнень і слід очікувати від натхненних, незалежних авторів.

[16:1 і далі] *Дивіться Спеціальний розділ на стор. 33 коментарів до Луки щодо узгодження розповідей про воскресіння.*

[16:4] *Дивіться коментарі до Матвія 27:60.*

[16:8] Дехто стверджує, що розповідь Марка про жінок, які прийшли до гробу вранці дня воскресіння Ісуса, не узгоджується з розповідями Матвія і Луки. Уважно розгляньмо, що написали ці три автори Євангелій про жінок після їхнього візиту до порожнього гробу.

- «Вони з поспіхом відійшли від гробниці – зі страхом та великою радістю; побігли, щоби **сповістити Його учнів**» (Матвія 28:8).
- «Повернувшись від гробу, вони сповістили про все це одинадцятьом і всім іншим» (Луки 24:9).
- «І, вийшовши, вони побігли від гробниці, бо їх охопили тремтіння і жах; та **нікому нічого не сказали**, бо боялися» (Марка 16:8).

Оскільки Матвій і Лука вказують, що жінки розповіли про воскресіння Ісуса учням, тоді як Марк зазначає, що жінки «нікому нічого не сказали», тоді виходить, що розповіді про воскресіння є ненадійними. Чи це правда?

Розгляньмо, що пророк Ісая провістив про мовчання Месії. Він написав (ніби це вже сталося): «А Він прибитий і впокорений, **не відкриває своїх уст**. Як вівця, Він був ведений на заріз і, як ягня, без голосу перед тим, хто його стриже, так **не відкриває Він Своїх уст**» (Ісаї 53:7).

Ісая пророкував, що Месія не відкриватиме уст Своїх і буде «без голосу». Питання: чи говорив Ісус під час Свого служіння? Безумовно, але це пророцтво не характеризує все служіння Ісуса, а стосується конкретного часу, коли Ісуса судили та розпинали. Проте, як уже обговорювалося раніше, Ісус не був повністю мовчазним навіть під час суду над Ним і розп'яття (Матвія 26:64; 27:11; Луки 23:28–31, 43). Тоді як Ісая міг описати Його як «без голосу»? Окрім того, що «відкривати уста» часто означало більше, ніж просто говорити чи не говорити, пророцтво Ісаї здійснилося, бо **був певний період, коли Ісус залишався мовчазним**. Марк записав, що коли Ісуса несправедливо звинувачували, Він «мовчав і не відповідав нічого» (Марка 14:61). Мовчання Страждальця було тимчасовим, і будь-яка спроба змусити пророцтво Ісаї означати більше, ніж тимчасове мовчання, є необґрунтованою.

Подібним чином і жінки, які відвідали гробницю Ісуса після Його воскресіння, «нікому нічого не сказали» **деякий час**. Критики, які заявляють, що Марка 16:8 суперечить Матвія 28:8 та Луки 24:9, не враховують того, що ці вірші можуть бути несумісними тільки якщо автори посилаються на той самий час дня. Правда в тому, що **спочатку** жінки були налякані та **мовчали** – як записав Марк. Потім, пізніше того дня, вони порушили мовчання і «сповістили про все це одинадцятьом і всім іншим» (Луки 24:9). Розповідь Марка не суперечить розповідям Матвія та

Луки, а **доповнює** їх. Більше того, якби критики Біблії розглянули **всю** розповідь Марка про воскресіння, вони б дізналися, що після тимчасового мовчання жінок щодо порожнього гробу Ісуса (16:8), Марія Магдалина «сповістила тим, які з Ним були» (16:10) – як ангел і заповідав їй та іншим жінкам раніше того дня (16:7). Таким чином, Марк уточнює, що він мав на увазі, коли написав «вони нікому нічого не сказали»: вони нічого не казали **певний час**, а потім свідчили про воскресіння Ісуса учням.

[16:9–20] Автентичність тексту Марка 16:9–20 була об'єктом ретельного аналізу та дискусій серед критиків текстів і біблеїстів протягом багатьох років. Хоча академічний інтерес до вирішення всіх тонкощів критики текстів був достатньо висвітлений, важливо визнати, що ці вірші не містять важливих положень вчення, які не викладені в інших місцях Писання. Явлення Христа Марії після воскресіння підтверджується розповідями інших авторів (Луки 8:2; Івана 20:1–18), так само, як і Його явлення двом учням дорогою до Емауса (Луки 24:35) і 11 апостолам (Луки 24:36–43; Івана 20:19–23). Сутність «великого доручення» передана двома з трьох інших євангелістів (Матвія 28:18–20; Луки 24:46–48), а віра та хрещення визначені як умови для спасіння в інших місцях (Матвія 28:19; Дії 2:38; 22:16). Лука двічі підтверджує вознесіння Ісуса (Луки 24:51; Дії 1:9). Обіцянка знамень, які мали супроводжувати діяльність апостолів, згадується у Матвія (28:20), зазначена автором Послання до євреїв (2:3–4), більш детально пояснена Іваном (14 – 16; 14:12) та продемонстрована подіями, записаними в Книзі Дії[24]. Отже, в певному сенсі, автентичність уривка Марка 16:9–20 щодо певності знання Божої волі для нашого життя, є непотрібною. Проте, існує достатньо доказів того, що цей уривок є автентичним і належить до тексту Євангелія від Марка.

[16:16] Читаючи Біблію, деякі люди стверджують, що для спасіння не потрібно хреститися. Вони часто звертаються до цього вірша і аргументують, що якби хрещення було необхідним для спасіння, Ісус би сказав: «а хто не повірить **і не хреститься**, осуджений буде». Чи справді цей вірш показує, що хрещення не є необхідним для спасіння? Аж ніяк. Пропущення фрази «і не хреститься» в Марка 16:16 є цілком логічним і необхідним. Перша частина фрази («хто повірить і охреститься») описує повну відповідь людини на проповідь євангелія: віра повинна передувати хрещенню, оскільки очевидно, що ніхто не буде хреститися, якщо спочатку не повірить. Немає потреби говорити, що людина, яка не хреститься, є загубленою, оскільки «осуджена буде» вже та людина, яка передусім не вірить. «Хто не вірить, той уже засуджений» (Івана 3:18) і така людина, звичайно, не буде зацікавлена в наступному кроці для отримання спасіння – хрещенні. Той, хто не вірить, очевидно, не буде і хрещений, а навіть якщо і буде, його невіра все одно не приведе його до спасіння. Тільки покаянні віруючі є кандидатами на хрещення. Точною граматичною паралеллю буде: «Той, хто піде до магазину і купить каву для батька, отримає грошову винагороду. Той, хто не піде до магазину, буде покараний». Очевидно, якщо дитина відмовляється піти до магазину, вона не зможе й купити каву; до того ж було б безглуздо включати в це попередження відсутність кави, оскільки це і так зрозуміло, якщо дитина не піде до магазину[26].

16:20 аВірші 9–20 в NU-тексті поміщені в квадратні дужки як такі, що не є частиною оригінального тексту. Вони відсутні в Синайському та Ватиканському кодексах, хоча містяться майже в усіх інших манускриптах Євангелія від Марка.

КІНЦЕВІ ПРИМІТКИ

1. Frederick Danker, William Arndt, and F.W. Gingrich, (2000), *Greek-English Lexicon of the New Testament* (Chicago, IL: University of Chicago Press), стор. 367.
2. Wayne Jackson (2000), "Blasphemy—What Is This Great Sin?," http://www.christiancourier.com/archives/blasphemy.htm.
3. Barnard Franklin (1936), "The Blasphemy Against the Holy Ghost: An Inquiry into the Scriptural Teaching Regarding the Unpardonable Sin," *Bibliotheca Sacra*, 93:220-233, April, стор. 227.
4. Там само, стор. 233.
5. Gus Nichols (1967), *Lectures on the Holy Spirit* (Plainview, TX: Nichols Brothers), стор. 239.
6. Craig Blomberg (1992), *Matthew* (Nashville, TN: Broadman), стор. 160.
7. Adam Clarke (1996), *Adam Clarke's Commentary* (Electronic Database: Biblesoft).
8. Richard Trench (1949), *Notes on the Miracles of Our Lord* (Grand Rapids, MI: Baker), стор. 107-108.
9. Walter Bauer (1979), *A Greek-English Lexicon of the New Testament and other Early Christian Literature*, ed. William Arndt and F. Wilbur Gingrich; revised by F.W. Gingrich and F.W. Danker (Chicago, IL: University of Chicago Press), second edition, стор. 455.
10. Glenn Miller (1997), "Well, did Jesus Tell Them to Take a Staff or not? Another Contradiction?!" http://christian-thinktank.com/nostaff.html.
11. Там само.
12. Kathleen and Leen Ritmeyer (1992), "Reconstructing Herod's Temple Mount in Jerusalem," *Archaeology and the Bible: Archaeology in the World of Herod, Jesus and Paul*, ed. Hershel Shanks and Dan Cole (Washington, D.C.: Biblical Archaeology Review), стор. 41.
13. Там само, стор. 41.
14. From Jerusalem Talmud: Shabbath ix. 3, as quoted in Harold Hoehner (1974), "Chronological Aspects of the Life of Christ—Part IV: The Day of Christ's Crucifixion," *Bibliotheca Sacra*, 131:241-264, July.1974, стор. 248-249.
15. Wayne Jackson (1995), "Did Jesus Exist in the Form of God While on Earth?" *Reason & Revelation*, 15[3]:21-22, March, http://www.apologeticspress.org/APContent.aspx?category=10&article=354.
16. William Lane (1974), *The Gospel of Mark* (Grand Rapids, MI: Eerdmans), стор. 482.
17. Albert Barnes (1997), *Barnes' Notes* (Electronic Database: Biblesoft).
18. "Cock" (1998), *Fausset's Bible Dictionary* (Electronic Database: Biblesoft).
19. "Animals" (1986), *Nelson's Illustrated Bible Dictionary* (Electronic Database: Biblesoft).
20. "Cock-crowing" in John McClintock and James Strong (1968), *Cyclopaedia of Biblical Theological and Ecclesiastical Literature* (Grand Rapids, MI: Baker), 2:398.
21. Там само.
22. J.W. McGarvey (1875), *Commentary on Matthew and Mark* (Delight AR: Gospel Light), стор. 355.
23. Robert Jamieson, et al. (1997), *Jamieson, Fausset, Brown Bible Commentary* (Electronic Database: Biblesoft).
24. J.W. McGarvey (1875), *The New Testament Commentary: Matthew and Mark* (Delight, AR: Gospel Light).
25. Докладніше про автентичність цих віршів див. Dave Miller (2005), "Is Mark 16:9-20 Inspired?" *Reason & Revelation*, 25[12]:89-95, http://apologeticspress.org/apPubPage.aspx?pub=1&issue=572&article=433; Dave Miller (2015), "The Strongest Argument Against Mark 16:9-20," Apologetics Press, http://apologeticspress.org/APContent.aspx?category=13&article=5151&topic=103, David Hester (2015), *Does Mark 16:9-20 Belong in the New Testament?* (Eugene, OR: Wipf & Stock).
26. Більше про цей вірш див. *Baptism & the Greek Made Simple* від ApologeticsPress.org.